

1933 Kaheteistkümnes aastakäik № 4—5

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski

Tartu 1933

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. E. Elisto, Lektor Joh. V. Veski 60-aastane. Tema „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“	104
2. F. Karlson, J. V. Veski kaasvõitleja valgustusel	115
3. J. Mägiste, Kahest arvatavast lmsm. <i>oi</i> - <i>u</i> vaheldusest	119
4. P. Ariste, Alamsaksa keel ja eesti keele uurimine	129
5. A. Saareste, Mõnest küsitavusest meie transkriptsiooni süsteemis	133
6. P. Ariste, Haruldane sõnatüvi eestis	136
7. A. Jürgens, Keeleõpetuslikke küsimusi. Täiendavalt A. Möller'i „Eesti keeleõpetus muukeelsele keskkoolidele“ puhul	136
8. Raamatute ülevaade:	
E. Nurm, Keelelisi küsimusi teose puhul: <i>Karl Vainula</i> , Eesti keele õigekirjutuse käsiraamat	140
J. Mg., <i>B. Collinder</i> , Die urgermanischen Lehnwörter im Finnischen	148
„ <i>P. Ariste</i> , Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles	149
A. T-aa, Tallinna kodanikkuderaamat 1624—1690 ühes jätkuga kuni 1710-ni	152
9. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid:	
E. E., Koosolek 20. novembril 1932	153
„ Koiraline peakoosolek 5. märtsil 1933, ettekandega „Eesti õigekeelsuse ja õig.-sõnaraamatu põhimõtteid“	154
„ Koosolek 19. märtsil 1933, läbirääkimistega E. õigekeelsuse-sõnaraamatu põhimõtete üle	157
10. Kroonika:	
Toim., Eesti keeleteadus väljastpoolt märgatuna	159
Märkus EK asjus	159
11. Toimetusele saadetud kirjandust	160

John W. West.

Lektor Joh. V. Veski't

oma kauaaegset kandvat jõudu

60 viljaka eluaasta möödumisel

õnnitlevad tänumeeles

Akadeemiline Emakeele Selts

ja

„Eesti Keel“

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Lektor Joh. V. Veski 60-aastane.

Tema „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“.

Veel nooruslik-elurõõmsas vaimus ja sõbralik-lahkes suhtumises oma ümbrusse keset alaliselt kestvate kiireiseloosuhuliste tööde on jõudnud kõrgeisse aastaisse meie tegeliku keele praegusaegne autoriteetseim arendaja-viljur Johannes Voldemar Veski, keda, hoolimata mitmekülgsest tegevusest ja koguni õpinguist sootuks kaugetel aladel, on toonud ning köitnud praegusele tööpõllule vastav eriline sisemine tõmbejõud ning loomupärane andekus. On ka siis mõistetav, kui sellega küllastatud haruldane töövõime on suutnud võita meie kõige laiemate ringide poolehoiu ning usalduse.

Et juubilari elukäigust koos sellega põimunud keelearendustööga on mujal (E. Kirj. s. a. nr. 6, A. Saareste) juba antud võrdlemisi üksikasjaline ülevaade, esitatakse siin vaid peajooni. — J. V. Veski on sündinud 27. juunil 1873 Tartumaal, Maarja-Magdaleena khk-s, Kudina valla Vaidavere küla taluomaniku pojana, üldhariduse saanud koduküla algkoolis, M.-Magdaleena kihelkonnakoolis (kuni 1887) ja Tartus, Hugo Treffner'i gümnaasiumis (1887—96). Juba algkoolis ilmnunud keeleline andekus leidis keskkoolis huviala (eesti keele puudumisel õppekavas) võõrkeelte osavas omandamises. Elav muusikaharrastus sealsamas kallutas teda peale kooli lõpetamist Peterburi konservatooriumi astumiseks. Majanduslike raskuste tõttu kavatsusest loobunud, astus ta Tartu ülikooli, esialgu vanemate soovil usuteaduskonda, aasta hiljem aga loodusteaduste alale, nüüd jällegi vastavalt keskkoolis avaldunud huvidele (V. tegevust sel alal käsitleb G. Vilberg „Loodusevaatlejas“). Kokkupuuted lek-

tor K. A. Hermann'i ja A. Grenzstein'iga ning Jakob Hurda üleskutsed rahvakeele andmeid koguda ja saata Wiedemann'i sõnaraamatu täiendamiseks aitasid tal jätkata ka emakeele-harrastusi. Tegelemisega sel alal sõpruskonnas omandatud keelemehed-kuulsus viis ta varsti otsustavale teele: keelise korrektorina algabki 35 a. eest oma peategevust (esialgu „Lõbu ja Teaduse“ toimetamisel 1898—99) meie praegune autoriteetsem eesti keele korrektor. Aineliised raskused, mis teda juba õpilas- ja üliõpilaspõlves sundisid pidama teenistust (Treffneri gümnaasiumis õpetajana), ühes töörohkusega viisid V. ülikooli-õpingute katkestamisele 1899. 1900 on ta uue kuukirja „Rahva Lõbulehe“ korrektor, 1901. a-st peale K. Päts'u, Ed. Vilde jt. ringkonnas uue päevalehe „Teataja“ toimetuse sekretär, korrektor ja kaastööline Tallinnas. Viimases ametis avanes juba laialatuselisem võimalus teatava keeletarvituse määramiseks, mis siin sünnib enam põhjaeestipärasema keele kasuks. Eesti keele ühiskondliku tähtsuse tõusuga XX saj. algul saab tarvilikuks siin ka teatava kindla korra maksmapanek, milleks tekib 1907 Eestimaa Rahvahariduse Seltsi kirjandusosakonnas V. osavõtul rohkearvuline keelehuviliste ring, mis saabki kirjakeele normeerimisliikumise alguseks.

Väljatöötatud juhised kooskõlastati peagi põhja- ja lõuna-eestilise „ühendatud kirjaviisi toimkonnas“, kinnitati 1908 Tapa keelekonverentsil ja uuesti 1909. aastal. Need otsused ühes 1910 ja 1911 peetud keelekonverentside seisukohtadega avaldas Veski „Päevalehe“ kalendris ning äratõmbena pealkirja all „Eesti kirjakeele reeglid“ 1912. Viimastega on fikseeritud meie kirjakeele peajooned, mis on suuremalt osalt jäänud maksvaks tänini. — Samal 1912. aastal avaldab, nähtavasti nimetatud keelekonverentside tõttu hoogu saanud keelemees Joh. Aavik ajalehis ning ajakirjus terve rea oma keeleuendusprogrammiliisi kirjutisi ja ka brošüüri „Mõned keele reeglid“. Algav radikaalne liikumine leiab Veski poolt pikemat arvustust artiklis „Eesti kirjakeele edasiarendamise-teenest“, koguteoses „Voog 1“ 1913, veel enam aga leiavad siin selgitamist tema poolt kaitstavad kollektiivselt fikseeritud keelenormid ja maksvad põhimõtted. Põhimõttelised erinevused kahe voolu vahel on siin juba täiesti ilmsed.

Järgmine aasta seob Veskit pikemaks ajaks Eesti Kirjanduse Seltsi teadusliku sekretäri ametiga (1914—22). Esimesel ametiaastal E. Kirjanduse Seltsi kõnekoosolekul tema peetud programmkõne „Eesti keele praegune are-

nemisjärg“ (vt. E. Kirj. 1914, lk. 169—176) täiendab eelmisel aastal ilmunud artikli põhimõtteid ja kujuneb õieti kaitsekõneks eesti keele võimetele, olemasolevaile ja uinunud, peidetud rikkustele, nimelt Joh. Aaviku süüdistuste vastu, nagu oleks eesti keel vaene ja vilets, mille kultuuris-tamine oleks võimalik peale muu ainult rohkete välislaenude abil. Ses asjas „E. Kirjanduses“ jätkuv poleemika ilmestab veelgi reljeefsemalt kaht erinevate meetoditega keelerefor-mijate rühma, kus ühel pool on selgesti tunda romantilist motiivistikku: sihiks esijoones subjektiivse meeldimuse järgi hinnatav keele esteetiline väärtus, saavutatav ükskõik kui suurte raskustega, teisel pool mõistuspärasemast otstarbeko-hasusest lähtunud normeerimiskalduvused, püüdega säilitada keeles võimalikult rahvuslikku omapära ning rahvakeelsust. Veski hoogsale tegevusele EKS-i juhatuses, keeleteoimkonnas, kuukirja toimetuses ja mujal järgneb 1915 veel tema valimine „Eesti Kirjanduse“ tegevaks ja vastutavaks toimetajaks, kus ta huvi ja armastusega tehtud toimetustöö on kestnud täna-päevani, rääkimata keelalise külje korraldusest, mistõttu „E. Kirjanduse“ keel kui ÕS-u autori ja „ülemkorrektori“ käe alt tulnu on saanud laiemaile keeleteoste ringkonda-dele tegelikuks eeskujuks, eriti neis küsimusis, kus sõnaraa-mat vastuseid ei saa anda. — 1917. aastaks jõuavad lõpule 1910 alustatud eeltööd õigekirjutuse-sõnaraamatu koostami-seks, kus (167 istungil, ka Veski osavõttel) suurearvulise toimkonna poolt määrati kindlaks selleks tarvilikud seisuko-had. 1918 ilmubki Tallinnas peamiselt J. Tammemäe toi-metatud „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat“ (XXIV + 150 lk.) ühes sissejuhatuseks Veski korraldatud keelereegli-tega. Juba poole aasta pärast, kui hakkab lõpule jõudma sõnaraamatu esimene trükk, usaldatakse uue trüki toimetamine kooskõlas Keeleteoimkonna otsuste ja seisukohtadega J. V. Veski hoolde. Nii algavad 1919. a. suurteose eeltööd, millest ilmub I köide 1925, II — 1930 (kumbki à 560 lk.) ning kolmandast köitest tänini poognatena umbes pool (288 lk.). Juba senini ilmunud osa (kokku XXIV + 1408 lk.) ületab ligi kümnekordselt I trüki suuruse, kusjuures tunduv osa teosest (s-tähe keskosast kuni lõpuni) on veel ilmunuta. Juba ligi poolteist aastakümnet kestnud „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ tööd, kuigi kogu aeg muude, samuti oluliste rohkearvuliste ülesannete kõrval, on saanud meie juubilari tähtsamaks elutööks, mille suurus ainuüksi mahultki on au-kartustäratav.

Loomulik, et nimetatud hiigelülesande juurde asumine nõudis eeldusena kauaaegseid teadumusi (kogemusi), olemasoleva sõnavara head tundmist, ülevaatlikku silma, läbi- ja ettenägelikkust, põhimõtteid ja nende kujundamis- ning julget rakendamisvõimet. Elukäigulised andmed osutavad õnnelikku valikut: üle aastakümne enne seda oli Veski agaralt tegev olnud eesti kirjakeele korraldamisel, ning keelearendamispõhimõtete peajooned olid tal kaua enne peateose juurde asumist kristalliseerunud. Juba eelnimetatud esimeses pikemas programmilises kirjutises 1913 (vt. „Voog 1“, lk. 99—120) tunnustab V. eesti keele mitmekülgse rikastamise tarvidust: „Eesmärgile viivad siin sõnade juurdesoetamine ja mõttekindel avaldamiseviis, mis ka keerulistes seisukordades kahemõttelusele maad ei jäta. Selleks otstarbeks tuleks meie keele praegune sõnade-tagavara hoolega läbi sõeluda ja sealt muu seas unustusesse vaibunud tarbekohane vara uueste tarvitusele tuua ning sündsalt korral isegi „vanadesse astjatesse uut viina valada“, sünonüümide piirid kindlaks määrata, uusi laenusid teha ning, kui tarvis, Eesti keelemaitse kohasteks ümber muuta.“ See kunstlik arenemiskiirustus ei võivat aga sündida puhtisiklikkude ja võõramõjuliste heaksarvamiste alusel. V. väidab, et kõik eesti keele pea-asjaliseks edasiarendamiseks tarvisminevad sugemed, kavad ja seadused peituvad meie rahvakeeles eneses, mis aluseid tulevat aga lähemalt tundma õppida, et üksmeelselt keele edasiarendamise loomulikke põhijooni kätte leida. Eriti aitavat keele rikastamiseks kaasa sünonüümide tundmaõppimine, elustamine ja rohke tarvitamine. Nimisõnade nominatiivsesse ja genitiivsesse liitmisse ja sufiksrite tarvitamisse toodagu reeglipärasust! Võõrkeelte eeskujul mõjul mitte oma keele omapärasusi hävitada! Kõigepealt tulevat oma keele tagavaradest, murretest ja vanemast kirjakeelest ammutada, ja alles siis, kui sealt tarbekohast leida pole, teistelt laenata. Soome laensõnad tulevat eesti keele kohasteks ümber muuta. Lause-ehituse labasem või peenem käsitlemine osutuvat iga keeletarvitaja enese maitse ja stiili asjaks, kuid neist võõrapärastest konstruktsioonidest, mis tumestavad arusaamist, tulevat hoiduda. Teiste keelte omapäraseid ütlemisviise (germanisme, slavisme jne.) tulevat vältida, kuid lausete arendamine sündigu siiski rahvakeelse eeskujul alusel, kusjuures peajasjaks tuleb seada mõtteselgust. — Puudutamata artiklis käsitletud üksikasju niitame, et avaldatud põhimõttele on Veski tänini truuks jäänud. Tunneme neid nüüdki, 20 aastat hiljemini, selgunumatena ning detai-

lidesse konkreetunutena, Veski kas või käesolevagi aasta sõnavõtudest meie keeleliste ajakirjade veergudel.

Veski väidab (vt. s. a. E. Kirj. nr. 7, lk. 355): „Eeskätt peab ühiskeel taotlema selektiivset s i r g j o o n e l i s u s t: ta ei saa endasse haarata igasuguste murrete erinevaid grammatikaid ega morfoloogiliselt eranditerohket sõnaehitust,...“, vaid keelt „tuleb korraldada sobiva ainese valimise teel, üldreeglistavalt, hoidudes rohkeist erandeist. Teiseks peab see keel omama o t s t a r b e k o h a s u s t; selleks aitavad kaasa muuseas vormide mõistetavus ning lühedus, võimalikult kindlapiiriline tähendusetäpsus ja sõna ainutähenduselisus,...; seejuures ei sigita mitte vähe rikastusvõimalusi keeles puhkava sõnavara arendamine kindlasisulisteks s ü n o n ü ü m i d e k s ja murdeist juurdehangitavaks leksikaalseks, osalt aga ka morfoloogiliseks tihendus- ja varjundusaineseks. Kogu korraldustööd juhtigu m a i t s e k u s ja võõrsilt valitava ainese kooskõlastus ning ühtesobitus meie keeleliseks substraadiks kujunenud põhialustega. Ühtlasi ei saa arvestamata jätta neid mõjureid, mille keskel meie keel oma arenemiskäigul endasse sademeid on vastu võtnud.“ Nii on rahvakeelne aines ja vormistik olnud ÕS-u autorile küll materjaliks, mida aga on valiku ja paranduste teel korraldatud võimalikult reeglipärasesse süsteemi.

Sellise määratu uusloomingu puhul nii süsteemiarendamise kui sõnavara täiendamise alal, mis on peidetud ÕS-u mahukais kõites, suudaksid valitud näited vaevalt anda mingisugust ülevaadet, aitavad vahest aga siiski väikeselgi määral iseloomustada seal ettevõetud ülesandeid ja nende tulemusi. — Eespoolnimetatud s i r g j o o n e l i s u s e, r e e g l i p ä r a s u s e taotlemine tõenäoliselt osutubki ÕS-u autori korraldustöö karakteriseerivamaks seigaks. Siin on V. talitanud kõige julgemalt ja kategoorilisemalt, sihiks (ajutiste raskuste arvel) lihtsus, kergestiõpitavus tulevikus. Nii on püütud erandvormidest vabastada ühelt poolt *is-*, *us-*, teiselt poolt *ne-lõpuliste* adjektiivide rühma: tüüpide a) *tähtis* — *tähtsa*, *soodus* — *soodsa* ja b) *vaimne* — *vaimse* analoogial soovitades (esitades) ainult reeglipäraseid vorme, kas *lihtis* — *lihtsa*, *ehtis* — *ehtsa* ja *moodis* — *moodsa* või *lihtne* — *lihtse*, *ehtne* — *ehtse* ja *moodne* — *moodse* (viimasel kategoorial Aaviku poolehoid; püsivat näib ses väikeses rühmas rahvakeelne erandlik *lihtne* — *lihtsa* segatüüp), *täppis* — *täpsa* või *täpne* — *täpse* (esinevad tegelikus tarvituses mõlemad täisõiguslikult, segatüüp on seega siin ülearune), *taltus* — *taltsa* jt. — Tüüp *vihk* — *vihu* analoogial

esitatakse eelistavalt *mähk* — *mähi* ja *vähk* — *vähi* pro gen. *mähja*, *vähja*, mis reeglikohaselt oleksid tuletatavad ainult vähemtuntud nominatiividest *mähi* ja *vähi*. — Kreeka kahesilbilisi laensõnu ja teisi samataolise ehitusega võõr- ja laensõnu esitatakse vokaallõpulistena (*teema*, *lüüra*, *liira*), enamsilbilisi ilma lõppvokaalita (*legend*, *panoraam*); *liir* — *liiri* ja *teem* — *teemi* oleksid seega vastuolus põhimõttekohaste laensõnakujudega *draama*, *saaga* jt. — Grammatiliselt õigustatud ja fikseeritud *võrs* — *võrt* (*niivõrt*, *kuivõrt* nagu *kõrs* — *kõrt*) on osutunud rahvakeele vaimule liigagi raskeks, nii et hiljemini on lubatud ka *-võrd*. — Liitpartikkel *-gi* liitugu korrapäraselt: *kellelegi*, *kellegagi* pro *kellegil*, *kellegiga*. — Kui keeles üldiselt näib kehtivat reegel, mille järgi *-stik* liitub nõrgale tüvele, siis asendatakse erandlikud tuletised *liugustik*, *mägestik* reeglipärasestega *liustik*, *mäestik* — keelele kergenduseks. Kui *-tse* liitub verbidel nõrgale tüvele, siis esitatakse varem tuntud *sigatsema*, *tegutsema* kõrval eelistavalt ka *seatsema*, *teotsema*.

Käsiteldud tendentsile lähedal asuvat otstarbekohtasust on taoteldud nii sõna- ning tähendusevaliku kui ka vormiliste abinõudega. Muhu-murdeline *leelis* näit. on kui ainutähenduseline eelistatud rahvakeeles laiemalt tuntud sama aine nimetusele *leheline*. Tähendustäpsuse huvides on antud mõlemale rahvakeelsele (olguigi eri aladel) samamõistelisele sõnale *riie* ja *rõivas* eri tähendused, *sihi* koorma vähendamiseks on soovitatud sõna *suund*, *anne* — *ande* kõrvale *anne* — *andme* (= vn. 'dannoje'), *kaste* — *kaste* (õues) kõrvale *kaste* — *kastme* (toidul), on tuletatud terved rühmad ühte laadi tähendusega sõnu, nagu *raidmed* 'raiumispuru', *saagmed* 'saepuru', *viilmed* 'viilimispuru', *kõlbline*, *kõlvuline* kõrvale on loodud spetsiaaltähendusega *kõlblas*, järel-disena sõnast *kõlblus*. — Rahvakeeles piiratud arvul leitud vahetegemisjuhtumite alusel *-tus*, *-dus* ja *-tis*, *-dis* vahel (vrd. *jahvatis*, *käperdis*, *peletis*, *vahetis* jt. ning *jahvatus*, *käperdus*, *peletus* jne.) on hakatud tuletama keelest läbikäivalt *-tus* kõrvale *tis*-lõpuliselt sõnu, et vabastada *tus*-liidet kahesugusest tähendusest ning soodustada keeles üldiselt tarvilikku konkreetsete mõistete lahushoidmist abstraktmõisteist [*mällestis*, vrd. *mällestus*, *saavutis*, *sulatis*, *sünnitis*, *tõend(is)*, *väljend(is)* jne.]. — Eesti keelele omaste vormide alusel on võimaldatud tähenduslikult lahus hoida personaalse ja impersonaalse infinitiivi ilmaütlevast käändest tuletatud eitava omadussõna, kus esimene niitab, et sõnas antud tegevus ei ole toimunud (*vastuvõtmatu* seadus), teine aga väljendab.

selle tegevuse võimatust (*vastuvõetamatu* seadus), kuna ei ole küllalt ilmekas ega alati rakendatav rahvapärasem endine vahekord: *vastuvõtmata* ja *vastuvõtmatu* seadus. Ses asjas V. poolt tehtud ettepanek võimaldab vahetegemist kahe-
guse erineva mõiste (*vastuvõtmatus* ja *vastuvõetamatus*) vahel ja need sõnad on ühtlasi otstarbekohasemad oma lühiduse tõttu (vrd.: küsimuse *vaieldamatus*, *nähtamatus* ja *mittevaieldavus*, *mittenähtavus*). Kõnealused vormid osutuvad mõtte selguse huvides üksikuil juhtudel väga tarvilikkudeks, eriti aga on nende järele tarvidust tuntud näit. õigusteaduslikes ringkonnis. — Sidesõnadele *ehk* ja *või* (mis meie kirjakeeles kaua on olnud kõnealune) antud eri tähenduste abil on võimalik lauses vältida sagedasti mõtteselgusele õige hädaohtlikku väärnimist.

Rahvakeelsuse põhimõtte rakendamist võiks leida, minevikust ja murdeist ammutatud sünonüümide elustamise ning murdelise sõnavara kasutamise kõrval tihendusmaterjalina eri tähendusvarjundite andmisega, kõige enam vahest keeles endas sisalduvate reeglijoonte tundmaõppimises ja nende rakendamises puht-reeglipärasuse ja otstarbekohasuse teenistusse, mis väikesel määral tohiks ehk eeltoodud näiteistki selgunud olla.

Eesti keelele o m a p ä r a s t kaitstes ning säilitada püüdes on ÕS-u autor talitanud reformivalt võõrsõnade eestipärasemaks kujundamisel, kuigi mitte äärmusse minnes. Eestindamise suunas on näit. verbide pikemate vormide kõrval selleks sobivaist ning meil enam kodunenud noomenitest antud ka lühemaid verbivorme (tüüp *analüseerima* ja *analüüsima*), mis ÕS I köite valmimise ajal tundusid õigei radikaalsete uuendustena. Tegelik tarvituse ongi ettenäidatud suunas liikunud, nii et praegusel ajal võime hulgakaupa seda tüüpi pikki vorme sõnastikust täiesti kustutada, teistest edendades julgemalt lühemate kujude moodustamist ja tarvitamist (näit. *amnestima*, *harrikaadima*, *boikottima*, *dekreetima*, *dezuurima*, *dialogima*, *eksperimentima*, *ekspertima*, *magneetima*, *normima*, *protestima*, *registrima*, *remontima*, *tapectima* jne.) — Ka võõrsõnade eestipärane transkribeerimine on alanud mõõdukalt. Nii esinevad vokaalidevahelised teisevältelised kaksikkusiilid meil rohkem kodunenud sõnus sõnaraamatu alguses ühekordistatult (*akord*, *apellatsioon*), harvemini esinenud sõnus ja teise konsonandi ees — endist viisi kahekordselt (*akkumulaator*, *appositsioon*, *brutto*; *attribuut*). Hiljemini on suuremalgi määral eelistatud eestilist kirjaviisi (*moto*, *okupatsioon*, *opositsioon* jne.).

Kodunemise piiri määramine loomulikult tegi raskusi juba ÕS-u autorilegi, samuti õigekirja õpetajale ja õppijale (võrreldagu ka näit. *akumulaatori* populaarsuse astet nüüd ja 10—15 aasta eest!), kuid seejuures ilmneb siin kalduvus meile omaseks saanud võõrsõnu sobitada eesti kirjaviisi, avaldub kirjakeele arendamispuüie evolutsiooni teel, ilma äkiliste pööranguteta (nagu tüüp *analüüsima*'gi puhul). Sellega ongi tasandatud teed radikaalsemale seisukohale, milleni oleme jõudnud nüüd üle aastakümne hiljemini, nimelt: võõrsõnade eesti keeles teises väites hääldatav kaksikkluusil ja kaksik-f alati kirjutada ühekordselt. — Iseloomulik on ka võõrsõnade lõppsilbi pika vokaali lühendamise (pearõhu puhul I silbil): *-al, -an, -ar, -är* pro *-aal, -aan, -aar, -äär* kodunemisastet arvestades (näit. *materjal, restoran, honorar, seminar, sekretär* jt.). NB ka lühendamist: *koma, komisjon, komissar, koridor, areteerima* pro *komma, korridor* jne. — Võõrsõnadele eestilisema kuju andmiseks on suurel määral ka rõhku nihutatud teiselt silbilt esimesele (näit. *bakter, barbar, fenomen, husar, kalor, meetod, organ, senat, sinod, sümbol* jt.), ning poleks ÕS-u autor niivõrd arvestanud kaastoimetajate soovitusi ja fikseeringuid, oleksid sõnaraamatu esimesest osast puudunud näit. praeguse keelearengu seisukohalt liialdatud eestindamiskatsetena tunduvad *ägenda, ägent, diftong* jmt. (rõhuga esimesel silbil ning vastava käänamisviisiga). Üldse on Veski, eriti kõikuva kuju või vormiga sõnade puhul hoolega püüdnud kujunenud reeglite piirides arvestada nende enamlevinud esinemisviisi ühiskeeles ja kirjanduses, eriteaduslikkude ja vähelevinud sõnade juures aga nende tarvitusviisi vastavai erialadel, et kinnistatav sõnakuju vähemalt fikseerimismomendil ei viiks vastuollu elava keelega.

Igasugu korraldustöö kõrval on ÕS-u tühjaksammutamatuks rikkuseks tuhandeisse ulatuv leksikaalse uuseloomingu hulk, saadud peamiselt tuletamiseetodiga seni enam või vähem tuntud eesti omist sõnatüvedest. Kuigi V. ei ole põlanud e. murdelisi tüvesid (*askus, itk, nek-kama* 'kätte maksuma', *nugiline* 'parasiit'), unustusse vaibunud e. sõnu (*hail* [*hailu*] geogr. 'Kessel', *lõiv*), eestistatud laenusid soomest ja muist sugukeelist [(meri)*vahing* '(meri)-õnnetus', *nulg, nulupuu*], ei ka Aaviku kunstlikult loodud tüvesid, mis rahvakeelele juba omaseks saanud (*laip, relv, roim*), on võrreldamatult suurem osa tuletatud tuntud tüvedest rahvakeeles seni vähetootsate sufiksita laialdase kasutamise teel. Tunduvat osa on siin etendanud tung võõrsõnu.

täiesti eestistada, neile andes puht-eestitüvelisi vasteid, näit. *aetis* 'destillaat', *ajastu* 'periood', *aje* 'impulss', jur. *alis* 'objekt' ja *ülis* 'subjekt', *annus* 'portsjon', *armustama* 'amnestiima', *juh* 'reegel', jur. *mujalu* 'alibi, mujalolek', *ohutis* 'amulett', *tuletis* 'derivaat', kaub. aktiva — *hüvistu*, passiva — *võlastu*, *jae* 'jaokaupa, en détail', *hulgi* 'en gros' jne. Ehk küll mõni rahvusvaheline tuntud termin vähemalt esialgu on ilmekam, peab niitama paljude tuletiste täielist õnnestumist nii mõistetäpsuselt kui esteetiliselt. Vaadeldgem veel tuletisi rühmiti: s u b s t a n t i i v i d e s t: *elamu*, *valamu*; *andam* vn. 'põdatj', *olm* 'fakt', *panem*; *olund* 'Zustand', *sajand*, *tõend*; *istung*, *looming*; *tilguti* eeskujul ka *lükati* 'siiber jms.', *lülit* 'Schalter', *osuti* 'näitaja'; *hoidel* 'Halter', *süstel* 'väike prits', *tõstel* 'Heber', *väntel* 'Bleuelstange'; *pakis* 'pakkim. tarv. mat.', *panis* vn. 'nalog', *osis* 'Bestandteil, Komponent'; *hoius* 'deposiit'; *hoiustu* = *tallestu*, *maistu*, *vesistu*; *leiutis*, *üllit* 'väljaanne, publikatsioon'; *pahtla* keem., *rohtla*, *maakla* 'maagikaevandus'; *maak* 'rauamuld', *ujuk*, *üllik*, *lursik* vn. 'knopka' (murdelisest *lurss* 'lutikas')¹, kujust või asendist tuletatud hoonetüüpide nimetusi *tiivik* u e e s k u j u l *servik*, *siirik*, *siruk* jt., *väljak*, *ühik* 'Einheit'²; *uul*; *valk* 'munavalge'; a d j e k t i i v i d e s t: *aval* 'avameelne', *vääris*, *kõlblas*, *nailas* 'naimishimuline', *üllas* 'suursugune', *lainjas* 'lainetaoline', *munajas*, *viltjas*, *rõhtus* 'horizontal'; v e r b i d e s t: *ajatama* 'tähtaja peale jaotama' [näit. maksmist] (*ajati* 'ajatatult'), *alluma* 'alla kuuluma', *allutama* 'alla kuuluvaks tegema' (vrd. *alistama* 'alla heitma' ja *alistuma* 'subordineeruma', sm. *alistaa* ja *alistua*), *avastama* 'entdecken' ja *leiutama* 'erfinden', *kaasuma*, *kehtima* 'gelten', *niitama* ja *sedastama* 'konstateerima' (sõnast *nii* ja *sedasi* ~ *sedaviisi*), *süstima* 'pritsima' (näit. naha alla), *sõltuma* 'ära rippuma, olenema', *vahistama* 'areteerima', *üllitama* jt. — Ei ole mõeldav, et Veski ainult sõnaraamatu koostamisele asudes oleks loonud sellise loendamatu hulga värsket sõnavara (igas suuremas sõnarühmas, rääkimata lk-st, leidub neid terve rida, näit. *ajama* tüvest *ajak*, *ajam*, *aetis*, *aetus*,

¹ *Lursik* pole just kõige parem tüve algtähenähtuse tõttu ega ka häälikuliselt; kas ei oleks sobivam sellise lutika tähenduses tarvitada näit. *nuppel*, *nupli*, *nuplit*, karp *nupleid* pro senine toores *knopkasid*? — Varemalt on soovitatud ka *nõpsik*.

² Tegelikult kasutatakse sel puhul tähenduslikku vahetegevust *üksuse* ja *ühiku* — viimase kui mõõduüksuse — vahel, missugusel korral jääks keeles püsima varjundusabinõuna ka endine kuju *üksus*, V. seisukohalt aga veelgi kitsamas, ain. 'üksolu' tähenduses.

aje, ajur jne.), kuid see saab mõistetavaks, kui arvestame V. osavõttu juba kahe aastakümne jooksul umbes poolesaja oskussõnakomisjoni tööst tuhandeil koosolekuil, kus V. kaasabil alati on tulnud rahuldada tarvet parema terminoloogia järele. Need kollektiivseltki loodud oskussõnade hulgad on olnud ÕS-u autorile materjaliks, mida tal on tulnud ühtlustada nii vormilt kui tähenduselt. ÕS oma mahu eest on tänu võlgu V-le kui ainukesele isikule, kel on ülevaade kõigil eriteaduste aladel meil valitsevaist vajadustest ja olemasolevaist saavutistest terminoloogia alal. Erialaliste oskussõnade hulk ÕS-s tavalisele keelehuvilisele tundub kahtlemata koormav, kuid selle eest ÕS on mitte ainult praktiline õpik, vaid ka, ning just eriti, vajaline käsiraamat kõigil eri teaduste aladel. Teadusliku teose laadi annavad temale eriti haruldaselt rohked sõnade seletused nende tähenduste ning tähendusvarjundite esitamise näol. Siin antud kõiki tuletamisvõimalusi ei suuda aga tühjendavalt ära kasutada tulevasedki põlved.

Käsiteldud laialiste ülesannetega omandatud Veski entsüklopeedilised teadmised on kahtlemata tulnud kasuks ka „Eesti Entsüklopeediale“, mille töödessa V. toimetuse liikmena viimaseil aastail on tugevasti rakendunud.

Regulaarse toimetustöö kõrval (EE, E. Kirj., EK) on üldsuse eest rohkem varjul see tööhulk, mida V. on teinud loendamatu käskkirjade ja trükkteoste isiklikul korrigeerimisel või keelelisel nõuandel, võistlusromaanide auhindamisel jm. Ajakirjade toimetajana ja kirjanduslikkude katsete hindajana tunneb V. sümpaatiat noorema põlve vastu, teda püüdes arendada täistöövõime suunas.

Allakirjutanu esimesed muljed Veskest kui inimesest algavad vähem kui aastakümne eest, esimesest üliõpilasaastast. Veski lektorina on iseloomustav klassiline rahu, esituse selgus, heatahtlik-soe suhtumine käsiteldavasse kirjanikesse ja nende teoseisse, mis kõik tegi loenguil viibimise paeluvaks. — Kogu meie emakeeleõpetajate noorem põlv on Veski juhatusel heasoovlikku ettevalmistust saanud. — Ning muljed isiklikest kokkupuuteist: Veski kuulub nende väheste inimeste hulka, kes ka kõige kiiremas olukorras ei loobu võimaluste piirides lahkest vastutulekust.

Veski tööviisi, ka kõige suuremategi ülesannete juures, iseloomustab täieline vaikus, omaette nende hoolsalt kaaluteldud ja täpne teostamine, vastupidi keeleuendajaile-romantikuile, kel on esialal loomulikult tunde-efektid. See vaikus on läinud koguni niikaugele, et keelelised ringkonnad on

saanud kärsituks sõnaraamatu „võtmete“ ootamisega. Küll on aga V. alati asjatundlikku seletust andnud väljastpoolt tulnud keeelistele küsimustele (vt. „Eesti Keele“ viimaseid aastakäike), samuti reageerib V. elavalt kriitikale ning algatatud seisukohavõttudele ja ümberkorraldustele. Nii näeme pikemaid põhimõttelisi seletusi 1913. a. radikaalse keeleuendusliikumise hoogumineku puhul, nii on ka käesolevalgi aastal väga rõõmustaval kombel (vt. E. Kirj. suviseid nr-eid) tema käe läbi avaldunud rida keeelisi põhimõtteid, millest laiem üldsus polnud varemini küllalt teadlik.

Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatusse ning ajakirja „Eesti Keele“ toimetusse on lektor Veski alaliselt kuulunud nende kõige vanemana ning tasakaalukama liikmena. Tema kompetentsus ja viljakas kaasabi, eriti keeelistele küsimustele lahendamisel, on suuresti kergendanud juhatuse ja EK toimetuse tööd. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus ja EK toimetuse kaasliikmed õnnitlevad lektor Veskit, tundes austust tema senise ning jätkuva suure töövõime ees, mis sobib kõigile meile nooremaile eeskujuks.

Elmar Elisto.

J. V. Veski kaasvõitleja valgustusel.

Juunikuu lõupäeval sai meie ülikooli eesti keele lektor J. V. Veski 60-aastaseks. Mida tähendab J. V. Veski eesti keele arenguloos, on korduvalt rõhutatud asjatundlikult poolt sel alal, seda teavad kõik, kes selle keele vastu on osutanud huvi. On ta ju emakeele autoriteetsemaid loojaid ja moderniseerijaid, tõsine, tasakaalukas, suure eruditsiooniga hindaja, objektiivne teadusmees ja suur keeleteadlane korraga, varustatud oma rahva sügava, võltsimatu keeleinstinktiga, mis hülgab igasugust teatraalsust, novaatorlikku reklaami ja töötab keele vaimu sisimate seaduste, ürgjõulise kaemuse — inspiratsiooni, sõnus väljendamatute koodeksi alusel, mispärast ka „Veski keel“, sisaldades arvutu hulga uusi sõnu, vorme, igasuguseid mõisteid ja keelendeid, tundub kõigile pea eranditult elava rahvakeele spontaanse loomunguna, millele pole tehtud mingit nimetamisväärset opositsiooni, mis oleks asjalik, mitte puhtisiklikul alusel. Ma arvan, ajakirja lugejaile peaks olema huvitav selle mehe äsjamöödunud sünnipäeva puhul pilku heita tema enese iseduse saamise ja kasvu loosse. Kui Veski kaasagne, kaasvõitleja ning kaastööline püüan seda teha selles väikeses artiklis oma isiklike mälestuste põhjal, kuigi ainult mõne iseloomustava joonega.

Oleme mõlemad Treffner'i kooli kasvandikud, Veski 1887. a. teisest poolaastast, mina sama aasta esimesest poolaastast peale kuni kooli lõpetamiseni küpsuseksami sooritamisega Veskil Narvas, mul Riias. Kasvatusest selle sõna otseses mõttes kindlate pedagoogiliste põhimõtete alusel ei olnud meie „akadeemias“ juttugi. Kasvatusega ei tegelnud kuigi palju oma koosseisult õige kirju õpetajaskond, ammugi mitte direktor „Hugo“ ise, kellel puudus selleks närv ja and, ka aegki, mis kulus suurelt osalt manööverdamisele, et asutise laevukest kõigist majanduslikest ja poliitilistest raskustest ning karidest läbi juhtida. Sellegipärast oli kasvatuslik õhkkond küllaltki tugev, kuid see lähtus kooli vanema õpilaskonna perest, elus teadunud meestest, kes vaevaga elus olid oma kopikaid korjanud, et tulla kooli õppima, aga mitte vallatama, ja kes surusid oma tõsise töömeeleolu ka noorte klassikaaslaste peale. Kooli vabas ja demokraatlikus õhkkonnas võis iga mees tegelda sellega, mis teda eriti huvitas, respektierides aga ka kaasvõitlejate vabadust samagi teha. Näiteks Veski eriliseks lemmikalaks oli botaanika ja eesti keel. Oma harrastusaladelt saatis ta sõnu ka dr. Hurdale Wiedemann'i sõnaraamatu uue trüki jaoks. Mind huvitas kirjandus ja filosoofia ajalugu, mõnd teist vanavara, maletamine, vaidlused kodumaa poliitika üle, rahvusküsimused jne. Veskiga ühendas mind eriti laulu ja muusika harrastus. Kooliõpilasist asutas Veski laulukoori, kuhu ka mina kuulusin. 1894. aastal võttis see koor osa ka Tartu ja 1896. a. Tallinna üldlauupeost. 1894. a. sügisel asutas Miina Hermann oma laulukoori, kuhu ka Veski ja mina astusime. Teiseks kunstiharrastuse ühiseks alaks oli meil V-ga näitemäng. Moodustati väike näitetrupp. 1896. a. suvel kandsime ette, mäletan, kolmes kohas Kunder'i „Kroonu onu“, kus mul au oli nimiosas esineda. Veski oli impressaario, näitejuht, reklaambüroo ülem, kaasnäitleja (mängides Aadu osa) ja koorijuht ühtlasi. Mängiti Tartus, E. Kirjameeste Seltsi suvinäitelaval, Voldi (=Tabivere) jaama lähedal „Tormi“ talus ja Haaslava mõisas. Veski valmistas ette kõiki esinemisi, sõites maale mitu päeva enne etendusi, ümbruskonnas levitades peokutseid isiklikult jne. Enne näitemängu oli kontserdiosa Veski juhatusel, kus lauldi eesriide taga, kuna lauljad olid korruga ka näitlejad, jumestatud ja riietatud vastavalt osale, mispärast ei sobinud laulda lahtisel laval¹.

¹ Eriti on jäänud meelde meie trupi kunstiretk Haaslava mõisa. Treffneril oli suur paat, milles ta oma kasvandikke kevadeti mõnikord sõidutas Emajõe mööda üles või alla rohelisse. Mõnikord kinnitati see aurulaeva taha, teinekord sõuti omal jõul. Ka Haas-

Kooli ja ülikooli järel viis saatus meid mõlemaid Tallinna, Veskit kaastöölisena ja korrektorina „Teataja“ toimetuse perre, mind advokaadina kohtualale ja hiljemini linna-omavalitsusse. Kumbki meist ei pääsenud muidugi ka kõrvale priskelt puhkevast seltside-elust, nagu „Estoniast“, Eesti Rahvahariduse Seltsist tema kirjanduse haruseltsiga, „Kalevi“ seltsist, kus Veski juhatas ajuti ka meeskoori, jne. Tallinnas oli Veskil paljude aastate kestel rikkalik võimalus tegelda oma lemmik-ala eesti keelega tema tegelikku ellu rakendusel, ja huvitav oli jälgida, kuidas kasvas pikkamööda, aga kindlasti tema autoriteet kõiksuguste keelendite ja nende probleemide lahendamisel, ilma et tal oleks vaja olnud mingisugust propagandat või poleemikat teha, teisitimõtlejaid materdada. See kõik on temale kui soliidsele, tõsisele ja tagasihoidlikule, korrektsele ja delikaatsele mehele vastumeelt. Kuid tema kiiresti kasvav sõpradepere Tallinnas ja eemalgi, kes tundis ja hindas tema tööd, teadis, et kui keegi pöördus Veski poole mõnes keelelises küsimuses, tema kunagi ei pettunud lahenduse täpsuses ja otstarbekohasuses, rääkimata alaliselt sõbralikust valmisolekust.

Tuli maailmasõda. Saatuse ja maailma-ajaloo konjunktuuri revolutsioonilisel tahtel tekkis Eesti riik, kutsuti ellu eesti ülikool riigi südamets Tartus. Ülikool, kus puudus vastav eluline, teaduslik, täpne, kõlav ja selge eesti keel riigi- ning

---

lava retkel tarvitasime sama paati kunstnikkonna ja huviosaliste veoks. Treffner tuli ise kaasa. Meie teatrihoone, ruumikas mõisaküün koristati korralikult, ehitati kaskede, pärgade ja lilledega. Publikut oli küllaldaselt, hõbedat ja vaske piletitest samuti, mida Treffner kui ettevõtja ja kuludekandja pistis oma ruumikaisse püksitaskuisse. Lahke mõisaomaniku-proua kattis tegelaskonnale õhtulaua ilusas õitsevas mõisa-aias. Galantne Treffner pidas temale tänutäheks väga meeldiva lauakõne, kus ta võrdles külalislahket prouat Põhjanaanala, õõbiku ja roosiga. Kaunis hilja õõsi asuti tagasisõidule. Raske, kohmaka paadi edasijõudmine aerude abil vastu voolu oli väga väsitav ja pikaldane. Treffner tegi ettepaneku kõie abil paati vedada lodjavenelaste eeskujul. Nõustuti ja asutigi nii tööle, esimesena vedas kõit hoolega Treffner ise. Vedajate tee viis tihti läbi kraavide ja madalate poriloikude, mis hirmutas väikesemad ja nigelamad poisid peagi paati tagasi, kuid Treffner ise paari tugevama kaasvõitlejaga jätkas kangelaslikult matka. Korraga tuli ootamatu peatus. Treffner teatas, et metallraha taskuis olevat neisse augud sisse hõõrunud, mille kaudu nad ka välja olid pugunud, külvudes Emajõe kaldale. „Otsige, poisid“, lisas ta juurde, „kes midagi leiab, saab endale!“ Uni oli kui pühitud, algas üldine röömus teatrikassa esemete jaht. Kas keegi midagi leidis, ei tea enam, aga röömu, naeru ja kilkamist suvisel romantilisel ja aromaatsel õõl oli igatahes palju. Treffner ise naeris oma äparduse üle kõige valjemini.

õppekeelena. Oli väga õnnelik ja julge mõtte kutsuda kadunud J. Jõgeveri algatusel „asjaarmastaja“ Veski (kes vahepeal oli asunud Tartusse E. Kirjanduse Seltsi sekretärina) eesti keele lektoriks ülikooli juurde, kus ta suurimaks ülesandeks aastate kestel tema asutamisest peale siiani on olnud selle teadusliku keele soetamine. Selle ajakirja lugejad kõik tunnevad seda tööd, mille jäädavaks tulemuseks on „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“, suur, monumentaalne, mitmeköiteline teos, mis lõpeb arvatavasti järgmisel aastal ja mille teine täiendatud ja parandatud trükk aasta 5 või 10 pärast tähistab eesti keele tõusmist väärilisele tasemele võrreldes kõigi teiste kultuurrahvaste keeltega. Mis osa on Veskil selle monumendi loomisel, teab kõik tema rohkearvuline sõpradepere üle kogu maa, aga eriti tema vähesed vastased, kes pilgates, kuid tahtmata väga austavalt nimetavad uuendatud ametlikku keelt Veski omaks. Ja selleks on neil ka täieline õigus. Kuigi on olnud kümneid keelekomisjone, kus on sõelutud ja arendatud seda keeleuuendust, kuigi on neist osa võtnud väga palju liikmeid kõigilt teadusaladelt, ometi on Veski nagu endastmõistetavalt olnud alati nende kõigi asendamatu keeleline ekspert ja autoriteetne liige, kes oma suure teadumusega, ammutamatu teadmistevaraga, arvustus- ja arendamisvõimega, elava keeleloomingu tundega ühtlustab, rikastab, väärtustab seda tööd, vajutades sellele oma iseduse kustumatu pitseri.

Võib-olla tundub see hinnang mõnele asjatundlikule keeleteadlasele liialdusena, kuid lubatagu ka mul kui asjaarmastajal keele alal, kel on olnud võimalus nüüd juba 13 aastat töötada Veskiga koos mitmesajal koosolekul õigusteaduse keele arendamisel, kokku võtta oma muljeid Veski töö väärtusest ja kadumatust tähtsusest kolme punkti, mis tema töö edu põhjustavad:

1. Veski kui keelemees on asjaarmastaja selle sõna parimas mõttes. Oma õpingute kestel ei olnud Veskil võimalust õppida vastavate autoriteetsete keelemeeste juures süstemaatiliselt eesti keelt, kuid tema professoriteks oli eesti rahvas ise ja tema elava keele geenius. Eesti rahvakeelt kõige tema iluga ja suure, surematu varaga on loodud tema arvutute tütarde ja poegade, ka asjaarmastajate poolt, kes samuti pole saanud mingit keelelist eriopetust, kelle nime meie ei tea, kelle isiklik elu on vajunud ajaloo hämarusse, kuid kelle looming, vaistuline, looduse- ja iseloomupärane, on pärandunud meile elavas rahvakeeles. Veski on selline rahvapoeg, kelle soonetes voolab elav keeleloomingu kirg ja kelle südames tuksub suur armastus keele vastu. Millegi muuga ei ole seletatav see rõõmukas töö, mida Veski kõigis loendamatu keelekomisjo-

nes ja koosolekuil, kuid ka enne ja pärast on teinud ja veelgi teeb täiesti ilma ühegi ainelise tasuta.

2. Veski on ka teadusmees selle sõna parimas mõttes. Kõigil eriteadlasil ka keele alal on kalduvus, võib-olla tarvegi spetsialiseeruda, et süveneda oma aine erivalda kõige põhjalikkusega. Selle juures on oht kaotada silmist proportsioonid, liialdada oma erivalla tähtsust, võrreldes oma teadusvaldkonda terve teadustempliga. Veski on suur, süvenenud arhitekt terve eesti keele alal, selle leksikon, grammatika ja süntaks, selle murrakud, sugulus- ja arengujooned on talle ühte viisi kallid, mis on aga terve keele väljaarenguks ühtlaseks orgaaniliseks tervikuks vältimatult nõudeks.

3. Veski on ka kunstnik selle sõna parimas mõttes, kunstnik, kes mitte üksi ei fantaseeri ebamääraseid impressioone ja ekspressioone, ei katsu teostada kubisme ja futurisme, hoolimatult katkestades ja halvates elava rahvakeele organismi, vaid kes, lähtudes rahvakeele reaalsest olemusest, taimest, mille juured püsivad kindlalt kodumaa mullas, seal ammutasid oma jõudu ja omapära, sisu, vormi ja ilu, kohendab mullapinda, lisab sinna kasvuks väärtuslikke aineid ja sugemeid, õilistab ja üllastab taime ennast, kõrvaldades kahjureid ja soodustades tema arengut reaalse vajaduse ja tema sügavate, immanentsete seaduste põhjal.

Veski on eesti keele kunstaednik.

Oleme õnnelikud, et meil on Veski, ja soovime talle veel palju aastaid ja jõudu tööks.

F. Karlson.

Kahest arvatavast lmsm. *oi* ~ *u* vaheldusest.

Võiakse kahelda, kas järgnevate osalt poleemilist laadi, eesti keelt ainult kaudsemalt riivavate ridade õige koht on käesolevas ajakirjanumbris, mille mõned teised kirjutised toovad tervitusi lektor Joh. V. Veski'le. Kuid siiski: üks ju see suur töö, mis lektor Veski eriti viimase poolelise detsenniumi jooksul on teinud eesti keele rikastamise ja kohendamise alal, põhine tähtsal määral sellel, et lektor Veski on tõsiselt süvenenud eesti keele tuletussüsteemi ja on osanud detailides võimalikest arvustavaist märkustist hoolimata meie emakeele tuletuslikke varasid meisterlikult käsitleda meie kultuurkirjakeele viljastamisel. Nii siis julgevadki järgnevad lmsm. tuletusõpetuse valdkonda kuuluvad

pisiarutlused, killud lektor Veskile südamelähedaste derivatsiooniküsimuste alalt, loota, et nad on võimelised edasi andma ka endi autori tervitussoovid meie emakeele teeneterikkale vanameistrile.

Allakirjutanu 1928. a. märtsis ilmunud väitekiri „*oi*-, *ei*-deminutiivid läänemeresoome keelis“ on tänavu kevadel FUF XXI, Anzeiger, lk. 43—57 saanud kurja arvustise osaliseks. Vastan sellele üksikasjalisemalt teisel. Siinkohal puudutan vaid kõnealuses arvustises uuesti ülestõstetud *oi*-*u* vahelduse küsimust, eriti sm.-karj.-aun.-vepsa seisukohalt, kus see teravamalt esile kerkib.

Rapola lausub tsit. kohas, lk. 55: „Auch das problem *oi*-*u* hat Mägiste durch die erklärungsweisen ... nicht endgültig von der tagesordnung abgesetzt (s. p. 54, 114, 210—15). Ein methodischer mangel ist es, dass er beim suchen nach einer erklärungs diejenigen fälle von *oi*-*u* nicht in betracht zieht, die ausserhalb der deminutiva vorkommen (s. Rapola a. a. o. 83—4, 86, 196).“ Arusaadav peaks olema, et niisuguse asjaliselt ligemalt põhjendamata väitega minu dissertatsiooni tsiteeritud lehekülgedel esinev seisukoht veel pole ümber lükatud. Niisama nagu sellest pole mingit kinnitust saanud R. enda ebamäärased positsioonid tema diftongideuurimuse (Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen diftongit suomen murteissa = „Diftg.“ edaspidi tsiteerides) osundatud lehekülgedel 83—4, 86, 196. Rapola nimelt ühendab kõnealuses teoses teatavad rööbiti esinevad *oi*- ja *u*-elementi sisaldavad tuletusainesepaarid teineteisega: *oi*- ja *u*-lised deminutiivid (sm. *esu*-*eso*, lk. 71—2), *oi*- ja *u*-lised sõnaliite-osad (sm. [*karjoi*] >] *karjo-piha* ~ *karju-piha*, lk. 83—5) ja *oitta*- ning *utta*- tuletuslikud verbid (*kirjo[i]tta*- ~ *kirjutta*-, lk. 196). Deminutiivide puhul tähendab R. (Diftg., lk. 71): „Eri tahoilla tavataan *u* (*oi* >) *o*:n rinnalla tai asemesta, ja tuntuksi sillä olevan verrattain vanhat juuret (ks. SKR 55 s.)... Voiko sitä palauttaa suorastaan aikaisempaan *oi*:hin, on yhtä epävarmaa ja epäiltävää.“ Liitsõnalise *u* kohta tähendatakse (Diftg., lk. 86): „*u*: llisia rinnakkaismuotoja esiintyy varsinkin Hämeessä..., mutta vähin myöskin itä-Suomessa. Ei voida todistaa, että näissä murteissa olisi *oi* >

> o > u tai *o_l* > u. Ilmiö voi olla vanhempaa perua.“ *Kirjutta*-tüübi puhul loeme (tsit. t., lk. 196) ms.: „Ojansuu arvelee, että *o_l* > u kenties määræhdoin (KAÄH 142). Viittaaan ennen esiintyneisiin *o_l*-u tapauksiin (s. o. deminutiividele ja liitsõnule; Mg.). Kyseessäoleva muoto lienee verrattain vanha, ...“ Deminutiivide „võrdlemisi vanade juurte“ kohta, millele suhtes viidatakse Ahlqvist'i SKR lk. 55-le, loeme viidatud kohast (§ 104): „Diminutivi-muotojen seassa huomaamme ensiksi -o-päätteellisen, esim. sanoissa: *veno, koto* ... Luultavasti samaa alkuperää kuin tämä johtomuoto on -u-päätteellinen, tavattava muutamissa sanoissa, niinkuin: *etu* vart. *esi, ketu* ja *kettu* vart. *kesi*, ...“ Nõnda siis *o_l* > u muutuses kahtleb R. tugevasti, pidades seejuures *u*-lisi kujusid ebamääraselt vanadeks, kuid Ahlqvistile apelleerimisest ei saa muud välja lugeda, kui et ta *o_l* ja *u* geneetiliselt ühendab. Sedasama tuleb järeldada ka sellest, et ta *o_l*- ja *u*-juhtumeid kogu aeg käsitleb üheskoos. Ja seda näitab viimaks veel ka see, et ta — nagu äsjasest arvustise tsitaadistki nähtub — mõtleb *o_l*-*u* häälikulisele vaheldusele, mis põhimõtteliselt kõigis kolmes käsitledavas tuletustüübis on nii ühtlane, et *o_l*-, *u*-deminutiivide vaatlemisel ja seletamisel meetoodiliseks veaks tuleb pidada *o_l*- resp. *u*- liitsõnade ja *o_ltta*- resp. *utta*-verbide kõrvalejätmist.

Minu seisukoht, mis *o_l*- ja *u*-deminutiivide suhtes eriti ilmneb „*o_l*-, *el*-deminutiivide“ lk-st 210—15, on see, et siin on tegu kahe algusest päälle erilise sufiksiga. Mingisugusest *o_l*-*u* (*ü*) häälikulisest vaheldusest ei saa seejuures juttu olla. *o_l*-list liitsõnatüüpi kui tuletuslikult deminutiividest lahus hoitavat ma oma deminutiivide-uurimuses pole spetsiaalselt käsitelnud, vaid olen selge sõnaga lubanud neid ligemalt vaadelda teises kohas (mõeldes seega oma nominaalsufiksitate-uurimise jätku, liitsõnade erikäsitlust; vrd. minu teose lk. 223). Veel vähem oli mul tookord põhjust võtta kõne alla *o_l*-*u* „vahelduse“ küsimust verbaalses *o_ltta*-, *utta*-sufiksis, sest minu tookordse ja praegusegi arvamise järgi *o_l* ja *u*, nagu deminutiivides, nii ka siin, on tuletuslikult eri algupäraga elemendid, mille häälikulooline seletamiskatse oleks sula meetoodiline viperus.

1. Verbituletuslik *oitta* - *utta*.

Võtame esmalt *oitta*- ja *utta*-verbid nende *oi*~*u* „vahelduse“ seisukohalt. Rapola Diftg. lk. 196 võtab siia kuuluvaist kõne alla: *kirjutta*- (idasm., karj.-aun., veps. [viimases keeles *kirjuta*-, Kettunen'i jär.]), *harjutos* (? < *harjūtos, sm. Parikkala verbaalnoomen), *ozutta*- (karj.-aun., vepsa [veps. *ozuta*-, Kettunen'i jär.]), *kiusutella*' (sm. Längelmäki), vrd. sm-s üldisemalt *kirjoitta*-, *harjoitta*-, *osoitta*-, *kiusoitella*. Pääjoontes vastuvõetava seletuse on *oitta*-verbid saanud Rapolalt, Diftg. 161–196, neil me ei peatu. Kuid *utta*-verbid ei mahu samade seletusvõimaluste alla, sest mingi sm.-karj.-aun.-veps. häälikseadusliku *oi* > *u* muutuse kaudu neid *oitta*-verbidega ühendada tänini pole õnnestunud.

Seletuse *utta*-verbidele näikse andvat ainult nende ligem tuletuslik, mitte häälikulooline analüüs. Vaatleme võrdluseks üht karjala refleksiivverbide tüüpi (Genetz, TVKK sõnastik): *argeudu*- 'arastua' (vrd. *arga* 'arka'), *eleüdü*- 'ruveta asumaan, asettua (uudelle sijalle)' (vrd. *elä*-verbi tüve), *jalgeudu*- 'nousta, herätä' (*jalga* 'jalka...'), *gořeudu*- 'mennä kurjaksi' (*gořa* 'kurjuus, onnetomuus...'), *tuškeudu*- 'tuskastua, vihastua' (*tuška* 'tuska, suru'). Kui võtta teised samuti *a*-, *ä*-tüvedel baseeruvad ootuspärasemad tuletised nagu *matkaudu*- (~*matkeudu*-) 'joutua matkaan', *harjauudu*- 'harjaantua, tottua,...', *lizüüdü*- jt., siis ei saa välisest näilisusest hoolimata väita, et *matkaudu*- ~ *matkeudu*-, *eleüdü*-, ~ *lizüüdü*- jne. juhtumeis oleks mingi häälikulooliselt seletuv *e*~*a*, *ä* vaheldus. On selge, et *eu*, *eü* tuletusosana on üldistunud *e*-tüveliste tuletiste juhtumeist nagu *kibeüdü*-, *küideüdü*-, *ažeudu*- jt. Niisama näit. võrreldes lmsm. verbi e. *ahistama* (~*ahastama*), sm. *ahdistaa*, karj.-aun. *ahista*-vepsL (Kettunen) *ahtištada* ja selle tuletumise aluseks olnud adjektiivivi e. *ahas*, sm. *ahdas*, karj. *ahaš*, aun. *ahtas*, vepsL *ahtaz* pole õigust väita, et siin esineb *a*~*i* häälikuline vaheldus. Sufiksaines *-ista*- on tõenäoselt üldistunud *is*-tüveliste noomenite *ta*-tuletisist nagu e. *kaunistaa*-, *kallistaa*- jt. (vrd. ka verbitüüpi sm. *alistaa*, *ylittää*). Levingulaiusest otsustades viimane üldistamisjuhtum võiks olla juba õige vana, vahest juba algsoome-aegne. Vrd. ka e. *puhastaa*- ~ sm. *puhdistaa*-.

Asjased kaks sufiksiüldistamisjuhtumit (-*eu*-, -*eü*- karj., -*ista*-) on tüüpilised näited lmsm. nii noomeni- kui ka verbi- tuletuses rohkesti esinevast sufiksilaienenemisest tüve kulul: algselt tüvve kuuluvat häälikelementi on hakatud pidama sufiksiosaks. Samuti võiks ka seletada *utta*-ainese käsiteldavail verbidel. Faktiivverbides on lmsm-s rohkesti *u-tta*-, *ü-ttä*-sufiksit (kusjuures *u*, *ü* on kuulunud algselt kas nominaalsesse või verbaalsesse põhitüvve), näit. sm. (näited Ren v all'i sõnaraamatust) *jouduttaa* (vrd. *joutua*, *joutu*), *kuluttaa* (*kulua*), *muistuttaa* (*muistua*), *tuiskuttaa* (*tuisku*), *viiruttaa* (*viiru*), *mytyttää* (*mytty*), karj. (Genetz) *tüönnüttä*- (vrd. *tüöndü*-), *viruttaa* (*viru*-), *toivutta*- (*toibu*-), *talutta*- (*talu*-), *pissüttä*- (*pistü*), aun. (Genetz) *azutta*- (vrd. *azu*-), *avutta*- (*abu*), *hiilutta*- (*hiildu*-), vepsL (Kettunen) *laihtutada* (vrd. *laihtuda*), *ištutada* (*ištta*), *tültstütädä* (*tültstüädä*) jne. Selle arvuka tüübi olemasolust faktiivverbides on küllalt olnud põhjustamaks laienenud *utta*-, *üttä*-sufiksi tekkimist pro *-tta*-, *-ttä* (vrd. näit. *muist-i*, *muist-ele*, *muist-o* — sellise tüveanalüüsi põhjal analüüsiti edasi ka *muist-utta*- pro *muistu-tta*-). Viimase varal juba saadi tuletada ka *kirj-utta*-, *harj-utta*-, *os-utta*-, *kius-utta*-, ükskõik kas siin siis aluseks võeti nominaalne või verbaalne tüvi (? *kirja*, *kirjada-, *kiusa*, *kiusada- jne. — ka ülemalesitatud algupäraseid *u-tta*-verbid on ju niihästi denominaalsed kui deverbaalsed, vrd. näit. sm. *muistuttaa* ja *viiruttaa*). Vadjast näit. võivad samasuguse tüvelaienemise alla kuuluda verbid *ellüttä* (tuletunud adjektiivist *ellä, e. *hell*) ja *pezütellä* (vrd. nominaaltüve *pesä*): Kettunen i VKÄH², lk. 109 *ellütän* (*tütärtä*) 'hellitelen, hemmottelen (tütärtä)', lk. 74 *pezütteb* (*mämungejta*) 'multaa (perunoita)', vepsast (Kettunen, LVHA II, lk. 39) *pühütädä* 'paastuda' (vrd. *pühä*)¹, karjalast veel *e*-tüvelisel verbil *koške*- põhinev *koššutta*- (*-kožetta*- 'koskettaa, kajota', Genetz). Mingisugusest *oijta*- resp. *oijtä*-tuletiste vahelduskujudest neil juhtumel vaevalt saaks olla juttu.

¹ Viimast mainitud kohas seletatakse *i* > *ü* progressiivse assimilatsiooniga, mis muidugi on ka võimalik.

Kõnealuste kirjutta- jt. ootusvastaselt esinevate verbide algne *u(tta)*-tuletuslikkus saab aga veelgi lisatuge. Mitmel pool lmsm. keelis on märgata sellist olukorda, et *a(i)da-*, *ä(i)da-*verbidel on järjekindlalt *utta-*, *üttä-*tuletuslikke vas-teid. Eriti on see allakirjutanule silma torganud soomest ja vepsast, näit. sm. (Renvalli jär.) *kolkata* — *kolkuttaa*, *kuiskata* — *kuiskuttaa*, *kitkata* — *kitkuttaa*, *kalkata* — *kalkuttaa*, *jyskätä* — *jyskyttää*, *tuiskata* — *tuiskuttaa*, *tyrkätä* — *tyrkättää*, vepsL (Kettuneni jär.) *hutkata* — *hutkutada*, *pajgäfa* — *pajgutada* (e. *paugutada*), *jorškäfa* — *jorškutada*, *paškäfa*, — ?*patškutada*². Vrd. ka Rosona (Eesti) ingeri *prajsata* — *prajsuttaa*. Seda — muide küll enamasti deskriptiivverbides märgatavat — nähtust silmas pidades ei saa jätta tähendamata, et ka kõik neli käsitelualust problemaatse *u*-ga verbi on sellised, millel otse on olemas või võib oletada verbaalset *a(i)da-*, *ä(i)da-*põhitüve: *kirjutta-* — sm. *kirjata* (= kirjuks teha, Renvalli), *harjutta-* — vepsL *harjata* (Kettuneni)³, *kiusuttele-* — sm. *kiusata*, *osutta-* — sm. *osata*, veps. *ozäfa* < *osajttak. Nii siis need tuletusel-dasa pole juhuslikud, vaid liituvad kindlasse tuletussüsteemi.

Viimase *a(i)da-* ja *utta-*verbide nagu salapärase ühen-duse kaudu jõuame aga koguni välja niikaugemale, et võime kahtlemagi hakata äsjapüstitatud *u*-laienemisväite ainu-maksvuses. Teame, et *a(i)da-*, *ä(i)da-*verbidel on *u-*, *ü*-line — kuigi mitte produktiivne, haruldane teonime-tuletamis-võimalus. Nii on tuletunud sm. *hylätä* — *hylky*, *karata* — *karku* (vrd. vepsL Kettuneni jär. *kargäfa* — *karg* 'tants'), *kiusata* — e. *kius*, gen. *kiusu*, *tuiskata* — *tuisku* (e. *tuisata* — *tuisk*), sm. pr. *jyräjää* (vepsL *juräfa*) — *jyry*, vadj. *juuri*, veps. (Ahlqvisti jär.) *muhaidan* — *muhu* (vepsL Kettuneni jär., = muhelus), sm. *halata* — *halu*, *humata* — *humu* jne. Verbid *kiusuttele-*, *tuiskutta-* võiksid nii siis olla lihtsalt denominaalselt tuletatud verbaalnoomenist *kiusu*, *tuisku*, samuti *kirjutta-* — *kirju, *osutta-* — *osu, *harjutta* — *harju. Kuid selle verbaalnoomeni haruldus

² Vt. Kettuneni LVHA II, lk. 59 ja säälsamas alamärkus.

³ Vepsas ka samast tüvest *hargõlta* 'harjutada'.

paneb siiski esialgu kahtlema, kas kõik võrdlemisi rohked (tõendatavasti otse mitte muust *u-*, *ü-*lisest verbi- või noomenitüvest tuletatud) *utta-*, *üttä-*verbid võivad olla selle põhjal tuletunud. Kõnesolev verbituletustüüp on küll ilmselt tekkinud juba algsoomes, ja *u-*, *ü-*line verbaalnoomen varemini võis olla produktiivsem. Ent sedagi arvestades tuleb esialgu jääda arvamisele, et ka ülemalkäsiteldud sufiksilaienemisel on nende *utta-*verbide kujundamisel olnud oma osa täita.

Nii või teisiti, kuid meetodiline komistus oleks küll rääkida *kirjutta-* ~ *kirjoitta-*tüüpi verbide puhul mingist *o_i-u* vaheldusest häälikuloolises mõttes.

Samal ajal kui *utta-*sufiks on vallutanud ala oodatavamate *o_ittä-*verbide rindel, on märke ka vastupidisest. Nii esineb (vt. Rapola Diftg., lk. 191—2) kagusoomes ja vähesel määral isegi vanas sm. kirjakeeles verb *kälo_ittä-*, *kälotta-* üldsoomelise *kälutta-* (vrd. tuletusalusena v. *kuulua*) kõrval. Siin on arvatavasti tegu *o_ittä-*sufiksi laienemisega juhtumeist nagu *taso_ittä-*, *lahjo_ittä-* jt., Rapola konstrueeritud **kälado_ittä-* > *kälo_ittä-* teeb selle küsimuse ebausutatavalt keerukaks.

2. Liitsõnade *o_i-u*.

Teiseks *o_i-u* vahelduse juhtumiks, mille kohta allakirjutanu *o_i-*deminutlivide käsitlemisel oleks pidanud Rapola arvates — vt. käesoleva kirjutise algust — seisukoha võtma, on *o_i-*liitsõnad (*karjo_i-* ~ *karju-*). Arvustises öeldakse selle kohta veel (lk. 56—7): „Die nominalkomposita vom typus **ajto_iv_eri*, *lehmitarha*, die in diesem zusammenhang verschiedene male vorgebracht worden sind, erklärt Mägiste im anschluss an Ahlqvist so, dass ihr erstes glied als pluralstamm ihres stammwortes aufzufassen sei. Wie zu dieser erklärung solche formen wie fi. Wärml. *lampo_italli*, Jyväskylä *lamponavetta*, Südösterb. *leppölintu*, *seinövi_eri*, kar. *nuottoväki*, fi. Südösterb. *ikzloppu* oder die sehr verbreiteten *jal^okatel_iot*, *karjupiha* (Savo, Tavastl., Satakunta), *harjuhirs_i*, *aituvieri*, *seinuvieri* (s. Suomi IV 17, 83—5) passen, sagt er nicht.“ Tähendasin juba alguses, et seda tüüpi liit-

sõnade küsimust ma pole katsunudki tühjendavalt käsitleda, jättes selle teises ühenduses spetsiaalselt aruteldavaks. Arvustaja märkusest sunnituna katsun nüüd näidata, kuidas oleks mõeldav ka kõnealuse liitsõnatüübi pluraalsuse korral *oi* ja *u* (resp. *ei*) kõrvuti esinemine.

Minu (Ahlqvistilt päritud) seisukoha omaksvõtul, et *karjo*-liitsõnas võib-olla on pluraali tüvi (vrd. sm. *karjo*|*ssa*, *-lle*, *-hin* jne.), aga mitte vahest eriline *oi*- (~ *ei*- ~ *i*-)line adjektiivisufiks, olid mõõduandjaks päämiselt järgmised kaalutlused (vt. „*oi*-, *ei*-deminutiivid“, lk. 221—4). 1) Liitsõnus *oi*-*i* vaheldus on väheste eranditega (neist kohe alamaal) sama, mis mitmuse tüveski, s. o. sõltub eelkäiva silbi vokaali iseloomust: sm. *sotiretki* (vrd. dem. *korvo*), *lehmi-karja* (vrd. dem. *emo*)-*ajtovleri*, *sikopahna* jne. 2) Mitmuslik liitsõnamoodustus on tuntud teisteski keeltes (näiteid toodud saksast). 3) Säärasest liitsõnamoodustusest kogu lmsm. keelte alal on autor märganud päris kindlaid jälgi ainult soomest ja karjalast⁴ (vadja näited laenatud ingeri murdeist?), nii et selle algsoomelisuski vähemalt levingu järgi otsustades pole kindel ja tema „rinnastamisel põliste *oi*-dem-idega juba ta kitsa-alalisuse tõttu ettevaatus on parajal kohal“ („*oi*-, *ei*-dem.“, lk. 224). Viimast asjaolu silmas pidades pole imestadagi, et „er (s. o. Mägiste) berührt mit keinem worte (minu hõrendus; J. Mg.) die tatsachen, die aus verschiedenen fi.-ugr. sprachen für ein spezielles adjektivisches *i*-suffix beigebracht werden können...“ (Rapola arvust., lk. 56). Paika ei pea küll arvustaja väide, et mina sm.-ugri adjektiivsest *i*-st puudutamata mööda olen läinud, vt. „*oi*-, *ei*-dem.“, lk. 242—3, 246

⁴ Eesti k. alalt olen viidanud sõna *sepikoda* võimalikule siiaakuuluvusele (vrd. pluur. *sepil*, *sepile*, *sepilt* — rahvakeeles tarvitatud *i*-mitmus). Saareste teatab lahkesti, et ta oma loenguil on *i*-liitumuslikuna esitanud veel ms. sn. *vaku-raamat*, *kannu-poiss*, *jaluts* < *jaluts-*ots*. Need on aga nõrga tüvelised (*vaku*-, mitte *vak*- < *vakkoi-; *jalu*-, mitte *jalkoi*- > *jalg*-), nii siis tugevatüvelisist deminutiividest põhimõtteliselt lahus (vrd. *kuk* < *kukke, mitte *kukke > *kukke n. sg.), ilmsesti pluur. kinnise silbi tüve põhjal kujunenud. Vrd. samuti karj. (TVKK) *jalo-keskih* (~*jalla-keskih*), puhtpluraalne liitumus.

(viimasest kohast on Szinnye'i NyH ja Sprw. järgi viidatud ung., vog. ja ostj. adjektiivsele *i*-le). Kuid ung., vog. ja ostjaki adjekt. *i* olemasolu algsm. *i*-lise adjektiivisufiksi oletamiseks siduvamaks pidada kui selle puudumist eestis, liivis ja vepsas pole allakirjutanu sõandanud. Liiatigi kuna — rõhutatagu veel kord — kogu probleem edaspidiseks käsiteluks on lahtiseks jäetud ja autoril kui lmsm. keelte uurijal ei tohtinud olla julgust iseseisvalt liikuda ugri keelte järgsilpide vokalisemi alal, mille suhtes ugristid isegi on nõutud.

Lmsm. *i*-lise adjektiivisufiksisse usku kõigutada aitab ka asjaolu, et seda esineb ainult liitsõnus. Selle pooldajail tuleks tuua meie keelte alalt vähemalt ükski paralleelne näide sellest adjektiivisufiksi liitsõnasse täielikust kivistumisest, või motiveeritagu seda kuidagi teisiti ligemalt. Päälegi pole kõnealust liiki liitsõnad (adjektiiv + substantiiv) lmsm. keelis üldse eriti tavalised (nagu e. *kõverjalg*, *kõõrdsilm*, sm. *huomispäivä*, vepsL *suřpühä* 'suurreede', *suřkuńgaz* jt.). Ligemalt tuleks seletada, miks seda *i*-ga tuletatud adjektiivivi enam sugugi ei esine väljaspool liitsõnu. Needki vähesed oletatava *i*-adjektiivivi juhud, mida võib näha väljaspool liitsõnu esinemas päämiselt adverbidena (sm. *avo* jt., vt. Rapola Diftg., lk. 86—8), peetakse liitsõnast irdunuiks. Kui *i*-(*oi*-)adjektiivivesse kindlalt uskuda, kas poleks siis õigem juba pidada just neid algse adjektiivivi otseseimaiks jäänusteks (näit. L õ n n r o t'i *avo* 'õppen, bar')?

Allakirjutanal pole seni võimalust olnud täiendavaid materjale muretseda käsiteldava liitsõnatüübi kohta sm. murdeist, mis selles küsimuses evivad kesksel tähtsust. See pärast puudub praegu alus kogu probleemi laiemalt esile võtta. Siinkohal tuleb ainult arvustajale vastata, kuidas seletada võimaliku tüvepluraalsuse seisukohalt lähtudes liitsõnajuhud, kus liitumistüvi ei ühti pluraali tüvega (*lampoitalli* — sm. pluur. *lampai*- < *lampahi*-, *leppõlintu* — pl. *leppi*-, *ikõloppu* — pl. *iki*-, *karju*-, *harju*- — pl. *karjoj*-, *harjoj*- jm. Rapola esiletõstetud näited).

Kujutleksin asja nii, et liitsõnu ei moodustatud mitte ainult esiosa neutraalse singulaarse ja pluraalse tüvega nagu *jalka*-

jalkoj-, *sejnd-* ~ *sejni-*, *ikä-* ~ *iki-* jne., vaid — ajal, mil *o_l-*, *e_l-*line deminutiivsufiks oli veel küllalt produktiivne — ka nendele vastava *o_l-*, *e_l-*deminutiivse tüvega **jalkoj-*, **sejnoi-*, **ikei-* jne. ja ka *u-* (resp. *ü-*) deminutiivse tüvega nagu **jalku-*, **sejnu-*, **iku-* (? *ikü-*). Nii siis näit. *jalkoj-pohja võis tähendada niihästi 'jala-, jalgadepõhi (tald)' kui ka 'jalakesepõhi' — pluraalne ja deminutiivne liide ühtisid kujuldasa. Juhtumeil *sejni-* ~ *sejnoi-*, *iki-* ~ *ikei-* aga pluraalne ja deminutiivne sõnaliitumine jäid eraldunuks. Siiski *i*-liste deminutiivide olemasolu tõttu võisid ka *sejni-*, *iki-* oma pluraalsuse kõrval tunduda deminutiivseinagi. Arvukais tüvedes, milles pluraalitus tüvega liitumisel andis *o_l-*kuju (*jalkoj-*, *kirjoj-* jne.), sündis niiviisi täielik pluraalse ja deminutiivse liitsõnatüübi segunemine, seda enam, mida vähem produktiivseks muutusid *o_l-*deminutiivid ja mida enam nad seetõttu kaotasid oma algsest deminutiivsuvärvingust. Teiselt poolt ka tüüp *sejni-*, *iki-* samadel alustel segunes *i*-deminutiividega. Nüüd, kus osas tüvedes enam vahet ei tehtud tüve algse pluraalsuse ja deminutiivsuse vahel, kandus see vahetegematus üle liitsõnade alal ka tüvedesse, kus selleks polnud loomulikku häälikulist alust. Nõnda liitsõnade tüve pluraalsuse ja deminutiivsuse teadvuse segunedes hakati pluraalsete liitsõnade asemel tarvitama deminutiivliitsõnu ka juhtumeil nagu **nuottoj-* (pro *nuotti-*), **leppoj-* (pro *leppi-*), **ikei-* (> **ikei-*, pro *iki-*), *lampoj (? pro *lampai-*) ning isegi *u-*(*ü-*)deminutiivseid või *u-*deminutiivide eeskujul tekkinud liite-osi *jalku-*, *karju-* jt.

Ingeri rahvaluules, kus *o_l-*deminutiivid on eriti produktiivsed, seisame praegugi tõiga ees, kus raske on liitsõnus vahet teha, millal *o_l-* on pluraalne (resp. adjektiivne), millal deminutiivne. Rapola (Diftg. 84) esitab kõik säälsed *o_l-*lised liitsõnad adjektiivse (või meie arvates esialgu pigemini pluraalse) *o_l-* all: *orjoiraukka*, *poikoilasta*, *marjoimättähältä* jne. Tundub kahtlematu, et vähemalt osa neist on puhtad deminutiivid (näit. *orjoiraukka* = vaene orjakene).

Kokkuvõtteks võime ehk konstateerida, et ka äsjavaadeldud liitsõnus pole sundivat tarvet paralleelides *jalkoj-* ~ *jalku-* näha mingit geneetilises seoses olevat *o_l-* ~ *u-* vaheldust. Analoogiasidemete abil *o_l-* ja *u-*deminutiividega

ühendununa seletub see „vaheldus“ morfoloogilise analüüsi teel. Niisama nagu ülemal verbaalse *-oitta ~ -utta* lugu. Puhthäälikuloolise tõlgitsuse hammas küll vaevalt saaks käsitledavaile sufiksaalse vahelduse probleemidele külge hakata.

Julius Mägiste.

Alamsaksa keel ja eesti keele uurimine.

Germaani laensõnade valangut on tulnud läänemere-soome keelisse mitmelt eri alalt, samuti eri ajastuil. Vanemaid laene üksi on õige mitmest algkeele murdest või vanast tütarkeelest, ja uuemaid leidub soome-rootsist, eesti-rootsist, riigi-rootsist, norrast, vahest ka taanist, ülem- ja alamsaksast. Vanemate laenude kohta käiv kirjandus on vägagi laialdane; sellele on pühendatud küllaldaselt jõudu nii soome-ugri kui germaani poolel, ehk küll paljudes küsimustes pole veel võidud jõuda ühisele absoluutselt objektiivsele seisukohale. Siinkohal ei taheta peatuda nende sõelutud vanade laenude juures, vaid öelda paar sõna uuemaist. Samuti tuleb vaikides mööda minna küsimusest, kuivõrd tähtsad on uuemad laenud keeleteaduslikult ning kultuurilooliselt seisukohalt. Selle kohta on alles äsja kirjutanud J. M ä g i s t e ¹.

Nooremaid germaani laene on tulnud otseteed rohkel mõõdul soome, eesti ja liivi keelde, vähemal arvul vatja ja ingeri murdeisse; karjalas olevaist võib arvata, et need on vist kogu ulatuses saadud soome keele vahendusel. Soome nooremad germaani laenud on lähtunud esijoones soome-rootsist, kuid tähelepandaval hulgal ka riigi-rootsist ja norrast, vähem alamsaksast. Eestis esinevate allikaks on skandinaavia poolt eesti-rootsi, siis soome- ja riigi-rootsi, saksa poolt alamsaksa mitmes eri murdes ja balti-ülemsaksa. Liivis ja vadjas on mõlemaid saksa laene ja eelmises vahest ka eesti-rootsi omi. Otseste, lähtekeelest võetud laenude kõrval on kõigis mainitud keelis veel kaudseid. Nõnda näiteks leidub eesti keeles soome-rootsi laene soome vahendusel ja saksa omi, mis tulnud läti keele kaudu. Viimast teed on käinud ka märgatav osa saksa ainest liivis. Vadjas ja soomes on taas saksa laene, mis on tunginud sisse eesti keele kaasabil. Säherdune mitmelt poolt ning mitmel moel tulnud germaani invasioon on teinud laen-

¹ Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul (EK XI, 129 jj.).

sõnade jälgimise äärmiselt keeruliseks ning raskeks. Nooremate laenude uurija peab tegelema eri lähtumisaladel eri vajalike eeldustega. Rootsi laenude jälgija näit. peab tahes-tahtmata süvenema alam- ja balti-saksa keelde ja saksa laenude harrastamine nõuab, vastupidi, õigegi lähedast skandinaavia keelte ning läti tundmist. Töötamistingimused on veelgi raskemad, kui tahetakse arvestada muidki mõjustusi: tõkelaene, süntaktilisi nähtusi jne. — Sisemist germanismi eesti keeles vältida tahtes on muide sageli pöördutud soome poole, kust halva asemele on mõnikord imporditud sama halba ning odavat rootsi laenkaupa, ilma oodatavat omapärasust saavutamata. Et saada selgusele iga üksiku läänemere-soome keele germaani kammitaist, on vaja rida tühjendavaid uurimusi kõigist nimetatud eri kokkupuuteist. Praegune olukord jätab aga padrikusse kobama:

Üks germaani laenuallikas kipub iseäranis jääma täielisse unarusse, olgugi et tal on suurt tähtsust mitme läänemere-soome keele kohta, s. o. u u s a l a m s a k s a. Enam kui muud on just eesti ja liivi üdini põimunud läbi as. laenude, tõkelaenude, kõneehituse, tuletusviisi ja muuga. Võib julgelt öelda, et kogu oluline osa saksa mõju neis keelides on alamsaksaline. Ülemsaksa mõjustus on suhteliselt üsna vähene, sest siis, kui üs. pääses Läänemeremail võidule, hakkas peagi raugema üldine sakslaste mõjuvus. Suur as. mõju pole siiski leidnud küllaldast teaduslikku tähelepanu. Enam-vähem asjakohast käsitlust on saanud osaks üksnes neile laensõnule, mis leiduvad eesti keeles. Sellel alal tegutsenuist nimetatagu erildi W. S c h l ü t e r'i, H. O j a n s u'u'd, A. S a a r e s t e't, W. W i g e t'i ja E. K o b o l t'i. Välja arvatud viimasena nimetatud uurija, on kõik teised toonud as-st võrdlusvaatlusele vaid 16. sajandi lõpp-poolel surema hakanud k(esk)as-t ehk, õigemini öeldes, kas. kirjakeelt, mis Läänemeremail ja mujalgi oli võrdlemisi erinev igapäevasest rahvakeelest². Kui meie etümoloogid pole kas-st leidnud täiesti ühtivaid häälikulisi või mõistelisi vastavusi oletatavale nooremale germaani laenule, on kohe ilma pikema jututa loobutud as-st ja hakatud otsima väljapääsu rootsist, taanist või kust tahes. On tekkinud selline fiktsioon, nagu oleks as. kadunud just kui tina tuhka kohe pärast kas. kirjakeele õitsengu langust. Tõeliselt elab aga as. praegugi edasi kas. r a h v a k e e l e jätkajana kõnes, kirjanduses, teatris, kirikus ja vähe isegi koolis. Läänemeremaade eesti osas suri as. alles 18. s. lõpul, s. o. umb.

² Agathe L a s c h, Mittelniederdeutsche Grammatik, lk. 1—20.

150 a. eest. Eestlane (või liivlane) ei ole kuigi palju puutunud kokku b(alti) kas. kirjakeelega, vaid just rahvakeelega. Kirjakeel on jätnud vähe jälgi ainult mõningasse e. vanaaegsesse käsikirja ja trükkteosesse. Rahvakeel oli kohapeal laiadele ringidele elavaks mõjupakkujaks viimse hingetõmbeni. Kui bas. hääbus, jäi Põhja-Saksa randade *platt-dütsch*'il, millel oli varemaltki olnud kokkupuuteid sinse nurgaga, tee itta veelgi valla, eriti merimeeste kaudu. Allakirjutanu on kohanud rohkesti e. ja sm. laevamehi, kes on osanud as-t õigegi vabalt ja kes üha toovad as. mõjustust merikeelde. Nõnda siis tuleks võtta arvesse u(us)as-tki, kus ei aita kas., või mitmel juhul üksnes uas-t.

Kahjuks pole peaaegu midagi teada bas. puhtast rahvakeelest ega leidu nähtavasti võimalusi ka tulevikus leida paremaid väljavaateid, sest olemasolevad ürikud on liigagi tugevasti Lüübeki kirjakeele paelus. Palju selgitavat võivad ometi pakkuda muud uas. murded, iseäranis aga need, millele on seisnud lähimal bas. Juba pealiskaudne kokkupuude elava *plattdütsch*'iga laseb vaevata lahendada mõnegi raskustsünnitanud küsimuse. Näiteks on *nöör-sõnast* sünenud terve kirjandus, sest kas. *snore* ei sünni kuidagi ühte e. ö-lise vastega. Viimasena on W. W i g e t määranud sõna eeskujuks r(iigi)r(ootsi) *snöre*³. Ometi kõnelevad kõik tõsiasjad rr. etümoloogia vastu, sest ei ole teisi ala poolst paralleelseid rr. laene, vaid muud siia rühma kuuluvad germ. laenud on kõik as-st. Kui võtta arvesse uas. arenguid, ja eriti verbaalseid tuletisi, pole põhjust kahelda as. lähtekohas. Uas-s leidub ohtrasti *umlaut*'ilisi tüvesid ja vorme, mille *umlaut* ei seletu igakord häälikseadustega. Eesti keeles esineb edasi rida laene, mis osutavad *umlaut*'itult ja *umlaut*'itut vokalismi rööbiti: *lood* ~ *lööd* 'Kugel, Bleikugel, Lot, Senkblei, Uhrgewicht'; *moor* ~ *möör* 'Möhre, Pastinak'; *proovima* ~ *pröövima* 'versuchen, probieren, prüfen, examinieren, Probe anstellen'; *vooder* 'Futter, Unterfutter' ~ *ööder* 'seeliku külge õmmeldud pihaoasa'. Sama olukorda osutab ka läti keel: *lodēt* ~ *liedēt* 'lōten', või lätis on teine vokalism kui eestis: e. *orel* ~ l. *ērgelis*, l. *knope* ~ e. *nööp* jne.

Uas. aitab selgitada kvantiteedinähtusigi, museas *klaas-sõna* pikka *ā*-d. *Pilli* vasteiks on kas. sõnastikulisis lähteis, millele tugitakse, pikavokaalne *spel* ehk *spil*. Rahvakeeles on aga *Spill* laialt tuntud tähendusega 'mäng, mängutükk, teatritükk' jne.

³ Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen. (ÖESA 1927, 266.)

Kõige enam pakub uas. leksikaalselt. On sõnu, mida ei ole registritud kas. mälestis, kuid mis on olnud ja on veelgi omased rahvakeelele ja mis leiduvad ka eestis. Just merikeele terminoloogia on nii eestis, liivis kui soomes saanud aina as-lt lisa. Eriti kahe esimese keele merisõnastik on tugevasti uas-line. Sõnalaenudega kaasaskäivad tõlke-laenud on samus olusuhteis. Kuuldes Põhja-Saksas *Beerboom* ja *Krånnsbeer*, ilmneb otse, et e. *maripuu* ja *kuremari* on sealt-poolt. Tähelepandav olgu veel *puhkama*-sõna kaks tähendus-ühma (? Toim.): 1. 'ausruhen, verschnaufen, sich erholen' ja 2. 'wehen, hauchen, blasen, atmen, seufzen'; sm. *puhkata* 1. 'pusta, flämta, flåsa, stånka' ja ka 2. 'vila', sest uas-ski esineb *pusten*-verbil mõlemapoolseid tähendusvarjundeid.

Omaette peatükiks on uas. ja e. (ning lv.) isikunimede suhe. Niisugused rahvapärased lühendunud kujud, nagu *Fio* < Sophie, *Stina* < Kristina, *Trin(e)*, *Klås* < Nikolaus, *Jåhn*, *Jak* ja palju teisi, teevad uurijale tee avaraks ja hoiavad eemale asjatuist kas-s kirjapandud traditsionaalseist nimekirjutusist.

As. elavad murded ei paku tuge üksnes keeleuurimisele, vaid ka rahvaluuleteadusele. As-st laenatud mütoloogilisist termineist kuuluvad vähemalt *poterman* ja Kihnu *pöök* uas. ajajärku. Siinkohal viidatagu üksnes uas. rahvalauludele. Uuemal ajal on e. keelde tulnud rohkesti üs. lauluvara, miks ei võinud siis vareminki, as. valitsuse ajal, sündida samuti. Lõppnäitena olgu esitatud kaks Hamburgis 1932 paberile pandud as. laulu, millest esimene seisab üsna lähedal e. tuntud humoristlikule regivärsile „Kass kaenlas“ ja teine tuletab meelde mardi-kadri laule. Viimase lauluga on pealegi liitunud samasugused kombid kui meil mardis ja kadris, ehk küll sandiskäimise ajaks on vana-aasta õhtu.

To Bett, to Bett,
 Wer'n Leewsten (Schätz'l) hett,
 Wer keen'n hett,
 Gåht ock to Bett,
 Kissen ünner Arm
 (De Katt ünner Arm)
 Slöpt ock scheun warm.
 (Slöpt eb'n so warm.)

Sångi, sångi,
 Kel kallim (armsam) on,
 Kellel pole ühti,
 Läheb ka sångi,
 Padi kaenlas
 (Kass kaenlas)
 Magab ka ilusasti soojalt.
 (Magab samuti soojalt.)

Rummel, rummel, rooken.
 Gäwt uns wat in de Poten,
 Lot uns nich so lang hier ståhn,
 Denn wi möt bald wider gåhn;

R. r. r.
 Andke meile midagi peosse,
 Ärge laske mitte nii kaua siin
 seista,
 Sest me peame edasi minema;

Een Hus wider
 Wáhnt de Snider,
 Een Hus achter
 Wáhnt de Slachter,
 Een Hus vörder
 Wáhnt de Mörder.
 Hau de Katt den Steert af⁴,
 Hau em nich so kort af,
 Lot 'n lütten Stümmel an,
 Dat he weder wassen kann jne.

Maja edasi
 Elab rätsep,
 Maja tahapoole
 Elab lihunik,
 Maja ettepoole
 Elab mõrtsukas.
 Raiu kassil saba maha,
 Ära raiu nii lühidalt maha,
 Jäta väike jupike,
 Et võiks jälle kasvada jne.

Paul Ariste.

Mõnest küsitavusest meie transkriptsiooni süsteemis.

E. N. Setälä rajatud transkriptsioonisüsteem soome-ugri keelte jaoks, L. Kettunen'i poolt üksikasjalikumalt ka eesti keele tarvetele edasi arendatud, on oma üldise rahuldatavuse ja otstarbekohasuse kõrval ka mõnede küsitavuste ja puudustega, mis osalt sellest tingitud, et selle märkimisviisi alused on pandud — nagu loomulikki — ühest ainsast sugukeelest, autorite emakeelest, soome keelest lähtudes. Üksikutes keeltes aga selle lähem tarvituselevõtt tekitab võõra keele erineva foneetilise süsteemi kui baasi tõttu muidugi mitmeidki raskusi ja inkonsekventsusi. Kuna selle transkriptsiooni reformimiseks üldisemalt on viimasel ajal hakatud sõna võtma (prof. F. Äimä soome-ugri keelte uurijate nõupidamisel a. 1931 Helsingis ja viimati „Virittäjä's“ 1932, 377—85 ja 1933, 258—67), siis lubatagu oleva tähistusviisi süsteemi puhul ka mõningaid skeptilisi mõtteid avaldada, mis mitmete aastate praktikas allakirjutanus on tärganud.

1. Kahtlusi tekitavaid momente kõigepealt pakub meil praegu pruugis olev „kahekordsete“¹ poolvokaalide märkimine. Nendele heterogeensete vokaalide järel teatavasti tähistame prepalataali *ij*-ga (*leijãd*, *laija*, *nuije*), varemalt *ij̄*-ga (*leijãd*, *laija*), labiodentaali aga *uü*-ga (*lauüãd*, *kõüue*), vare-

⁴ Kui ei ole muud anda palujaile.

¹ Nad õieti ei kuulukski geminaatide hulka, sest eelmine osa neis pole järgnevaga kvaliteedilt kaugeltki identne.

malt *uu*-ga (*laüüäd, kõüue*). Samu foneeme meil esineb ka homorgaansete vokaalide järel, kuid väga üldiselt siin neid ei märgita: *stā, stād, tūa, lūäd*. Siin *ī, ī, ū, ū* kuulduvad aga selgesti diftongiliselt (vrd. *sīga, ktDāB, tūli, lūBād*) ja teise silbi algul on ilmne konsonantne häälik. Seepärast loomulikum oleks seda tüüpi tähistada: *sīlja, sījād, tuūya, luūüäd*.

2. Lühikesele vokaalile järgnevat pikka konsonanti, nagu teada, märgime pikaks: *kañ, kañda, tiī, tuksus, naṗ*. Kuid sama pikkusega on, pole küll vist kahtlust, selles asendis ka poolvokaalid: peaksime transkribeerima *laī* või *laĵ, aū*, kuid siis muidugi ka *laīnas* (vrd. *kañda!*), *kaūnade* (seniste *laī, laīnas, aū, kaūnade* asemel). Kas siin aga traditsiooni muuta ja murda usaldaksime?

3. Helituid mediaklusiile me teatavasti märgime reakõrguste kapiiteltähtedega *B, D, G*. Kuid *s*-hääliku sarjas on eesti keeles üldisemalt olemas samasugune helitu media, mis *s* ja *z* suhtes on sama nagu *B (D, G)* suhtumine teenuisklusiilidega *p (t, k)* ja heliliste mediaklusiilidega *b (d, g)*. Seda häälikteisendit me tähistame aga *s*-ga, mis oleks nagu transkribeeriksime *B, D, G* häälikuid tähtedega *p, t, k*. Pole ju vist vähematki kahtlust, et eesti ühiskeeles ja murrete valdavas enamikus (eriti veel teatud lausefoneetiliste tingimuste soodustusel) me hääldame intervokaalset *s*-häälikut nõrgemalt, lõdvemalt kui seda tehakse näit. Virumaa rannamurdeis ja soomes: viimastes kuulduv *kāsi, vesa, rusikka* (nagu ka *tapa, setä, luku*), eelmistes aga õieti *kāzi, vōza, ruzikkaz* (nagu ka *taba, seda, lugu*), vene-pärastes setu murretes aga *kāzi, vōza, kuzē* (nagu ka *taba, muda, lugu*). Kõnesoleval puhul tuleks meil siis tarvitusele võtta märk *z*, nii et saadaks proportsioon $k : G : g = s : z : z$.

4. Helitutele konsonantidele järgnevaid lühikesi klusiile meil on kombeks tähistada *k, p, t*-ga, näit. *kašk, lästu, raiškas, leht, vahtu*. Pole vist aga kahtlust, et need *k, p, t* on nõrgemasurvelise suluga kui soome ja alutaguse murrete (vokaalidevahelised) teenuisklusiilid ja nad täiesti võrduvad helitute mediaklusiilidega heliliste häälikute järel, näit.

juhtudel nagu (*h*)aġ, pērgu, laūD, sâda, piñD, kořDa, kañ-gaD, valdàs. Siin liigub teaduslik transkriptsioon muidugi kirjakeele ortograafia kammitsais. Peaksime õieti märkima siis *kašG*, *vaħDu* jne. või jälle *kašċ*, *vaħtu* jne. (kuid siis ka üldse *G*, *D*, *B* asemel *k*, *t*, *ř*: *takà*, *luřate* = *lubade*, *pērku*, *valtàs* jne.). Igatahes siis, kui vastav häälikkuju kirjakeeles puudub, tähistame konsekventsemalt: murdeis (*rasvaða* >) *rašBa*, (*vaħvad* >) *vaħBAD* (tarvitatakse siiski ka *rašpa*, *vaħpad*). Praegune tarvitatusviis kahjuks sunnib ka häälikuloolisi fakte käsitlema ekslikult, näit. me ütleme, tüübis *kašċ*, *leħt* on *k*, *t* püsinud, tüübis *kořD*, *valge* aga *t* > *D*, *k* > *G*. Peab küll mõnna, et reform siin meile mitmetigi ei meeldiks, me nii hõlpsalt ei tihkaks traditsioonist lahkuda ja et tegelik kirjutatusviis meil muudelgi puhkudel täpsemat transkribeerimist on kuidagi mõjustamas, võrreldagu kas või sõnaalgulisi teenuisklusiile *p*, *t*, *k*, mis harilikult meil on meediaklusiilide *B*, *D*, *G* märkideks (vrd. *tule kâ!* ja *tulega*, *tulè pûD* ja *sarapîD* ~ *sarabUD*).

5. Geminaatkonsonantidel esimese silbi lühikese vokaali järel me teatavasti tähistame esimest osa nõrgas astmes lühidusmärgiga, s. o. ülilühidaks (*kallàs*, *võttàn*), tugevas astmes aga poolpikkusmärgiga (*kallas*, *võtta*). Siingi tekib kahtlust. Kui me konsonantrühmades lühivokaalile järgnevat konsonanti tähistame nõrgas astmes ilma lühidusmärgita, s. o. kesklühidaks (*valdàs*, *kañGàs*, *katkè*), tugevas astmes aga pikkusmärgiga, s. o. pikaks (*valDas*, *kañGaD*, *kaĩked*), siis ootaks eelmiselgi puhul märkimist *kallàs*, *kañhàs*, *võttàn* ja *kallas*, *võtta*, kirdemurretes aga mõistagi vahepealse pikkusega *kallas*, *kañnas*, *veñtan*: *veitta*. Samal kombel talitada oleks ka diftongidega: *kausid*, *kauya*, *leijan*, (kaks) *saüya*, *saija*, soomepärase murrete puhul aga *kausid*, *kaiyya*, *leijan*, *saüya*, *saija*. Praegune transkribeerimine igatahes ei võimalda meil üldeestiliste pikkuste (*laūDa*, *põida*) eraldamist alutaguse murrete pikkustest, mis on lühemad (seni transkribeeritud aga samuti *laūDa*, *põida*).

A. Saareste.

Haruldane sõnatüvi eestis.

J. Hurda vanavarakogus [II 4, 616 (96)] esineb ühes Kodaverest põlvnevas laulus järgmine värsistik:

Peelelime kuulelime
Taga selja seisatime
Kas meid hulka õigatakse
Kas meid tantsma tarvitakse...

Nagu ilmneb kontekstist, on *peelelime* järgneva sõna *kuulelime* paralleeliks ja tähistab umbes 'kuulatasime pikalt-laialt'. Sõnaraamatud ega murdekogud ei tunne seda verbi, sest vanades lauludes leidub üldse palju registrimata sõnu. Käesoleva haruldase arhaismiga saab ühendada lähemais ja kaugemais sugukeelis esinevat 'kõrva' tähistavat sõnaperet: sm. *piele-* — *pieli-panka* 'Ohrgehänge', mord. ersa *pīle*, mokša *pīlē*, ung. *fül* 'Ohr', millele on vasteid veel muiski sm.-ugri keelis (P a a s o n e n, Mordw. Chrestomathie, 109; Szinnyei, Finn.-ugr. Sprachwissensch.², 21).

Eesti frekventatiivne verb *peelelema* on tuletatud **pēle-* 'kõrv' tüvest samuti nagu *kõrvama* 'horchend vernehmen' < *kõrv-*, *silmama*, *silmatsema*, *silmima*, *silmitsema*, *silmuma* jne. < *silm-*.

Paul Ariste.

Keeleõpetuslikke küsimusi.

Täiendavalt A. Möller'i „Eesti keeleõpetus muukeelseile keskkoolidele“ puhul.

Eesti Keeles 1933, lk. 20—21 esitatud *da*-tegevusnime ja *nud*-kesksõna näiteile lubatagu lisada veel mõned, mis on saadud käesoleva aasta Postim. nr. 178. Esimese lk. üld- ja alapealkirjas loeme: „Rukkilõikus a l g a n u d“; 3. lk. 1. v., artiklis „Kuidas elavad saksa kirjanikud-pagulased“: „Sõbrad ja tuttavad ei j u l e n u d teda enam külastada...“; 1. lk. 3. v., art. „Gandhi vangistati“: „... e t a l a t a... sõnakuulmatust“; 2. lk. 3. v., esim. art. lõpul: „... tuleb o o d a t a paremaid aegu“; rom. 1. v.: „Tema võis vaid v a a d a t a pealt, mitte a i d a t a“; 2. lk. 2. v.: „Üksikult h a k a t a üles noppima“; lk. 4 jooneal., v. 1: „... oli lenduril võimalus v a a d a t a“; kodum. teadete v. 1: „... suvel on... m ä r g a t a“; 3. v.: „... paar liitrit verd lasi p u m b a t a“.

Nagu esitatud näiteist selgub, eksitakse *nud*-kesksõna moodustamise juures palju tihedamini (74,5%) ja selle selgeksõppimine on siis ka raskem, kuna *da*-tegevusnime juures tuleb vigu ette hoopis vähem (4,4%) ja selle selgeksõppimine on palju kergem. Kui nüüd *da*-tegevusnimi võetakse *nud*-kesksõna põhimuuteks, väheneb õppija töövaev kui ka vigade arv keeles. On küll erandeid, mille *nud*-kesksõna ei saa moodustada *da*-tegevusn. abil (nagu: *näha* — *näinud*, *juua* — *joonud* jne.), kuid nende järgi ei võida ometi painutada reeglipäraste sõnade muutmist. Erandeid on igas keeles, ja siin mainitud grammatikad ei tule ka toime ilma „erandite“, „alaliikide“ ja „erijuhtumiteta“.

Tegelik õppetöö näitab, et mida mehaanilisemaks suudetakse muuta aine käsitlemine, mida tabavam ja sisukam on terminoloogia keeleõpetuses, seda vähem vaeva nõuab õpetamine ja õppimine ning seda paremaid tulemusi saavutatakse. Ei ole vaja juhiseid nagu „-s-tüvelistel sõnadel minevikus tunnuse -si- ees ei esine *s* ltõusin (< tõussin), seisin, jooksin!“ [A. M(öller), lk. 118, § 252]. Kui lihtmineviku põhimuuteks on *ma*-tegevusnimi, siis jätkub sellest, kui õpilane teab, et *tõusma*-tüüpi pöörd sõnade lihtmineviku tunnuseks on *-i-*, ains. 3. isik, *-is*: *tõusma*, *tõus-i-n*, *tõus-i-d*, *tõus-is* jne. Kas neis pöörd sõnus on säilinud tüve *s* või tunnuse *s* või on need (*s*+*s*) koos sulanud *s*-iks, see pole tähtis praktilise keele õppijaile — eriti muulasile —, kui ainult ei öelda ega kirjutata *tõusesin* või *tõussin*. Esimene kuju on harilik murdeline viga nagu *pesesin*, *seisasin*, teist aga ei ole olnud juhust näha. Näiteks esitatud juhisel ongi peale kõige muu veel see pahe, et sellest jääb õppijaile silme ette väär pilt *tõussin*, mis võib muutuda vea põhjustajaks. Ei tule õpetada seda, kuidas ei pea olema, vaid kuidas peab olema.

Mis puutub grammatilistesse oskussõnadesse, siis võidakse nendegi abil töövaeva palju vähendada, kui nad on tabavalt valitud. Ega nende tähtsuse vastu keele õpetamise juures vaidle vist keegi. Eesti Vabariigi esimesil aastail nõuti, et koolis eesti keele õpetamisel pidi tarvitama rahvusvahelisi oskussõnu, sest neid peeti tuttavamaks ja sellep. kergetemaks kui eestikeelseid, kuna neid tarvitatakse ka saksa ja inglise keele õpetamisel. Tegelikult kujunes asi teisiti. Õpilased ise — muukeelseiski kooles — tõrjusid rahvusvahelised nimetused kõrvale. Õpiti küll selgeks nomin., genit. jne. revidentide jaoks, kuid omavahelises koolitöös paluti õpetajalt luba tarvitada sõnu nimet., omast. jne., üldse eestikeelseid oskussõnu. Need öeldi olevat arusaadavamad, kerge-

mad: nad ütlevad õpilasile, isegi muulasile, palju rohkem ja aitavad suuremal osal käändeist leida ning meeles pidada vastavat käändelõppu (ala le ütl. --- *-le*, si s s e ütl. — *-sse* jm. niisugused käänded).

Kui oskussõna ei ole aga küllalt kohane, võib ta tekitada segadust ja muutuda ainult kammitsaks õppijale. Niisugune lugu on terminitega *i*-mitmus ja *de*-mitmus. Õpilane tahab tarvitada *i*-mitmust ja kirjutab *jalusile*. Ei või öelda, et nii on kirjutatud oskamatuses, vaid *mõttele*, *paremaile* eeskujul oli vaja *i*-tunnust ja saadi *jalgasid*-kujust. Ei aita siin juhis „... *i*-mitmus, mil on kas tunnus *-i-* (*raamatu*ijst) või mille tüve lõppvokaal muul viisil erineb ainsuse omastavast (*jal/ulle*)“ [E. M. I (uuk) I (1931), lk. 36, § 46]. Samasugune lugu on nn. *de*-mitmusega [mõnes keeleõpetuses (E. M. I) on trükitud *d*-mitmus, kuid kõnes tarvitatakse harilikult ikka *de*-m., sest see on kergem hääldada]. Õpilane on kirjutanud mitmuse tunnuseks *-de*- sõnas, kus peab olema *-te*-. Kui tunniandja juhib ta tähelepanu veale, hüüatab ta: „Aga siin on ju *de*-mitmus!“ ja alles siis märkab, et on lasknud end eksitada, kaalutelles, kas kirjutada antud sõna *i*- või *de*-mitmuses. Teise tunniandja juures kirjutab kahekümneaastane noormees, eesti keskkooli õpilane nagu eelminegi, igale mitmuse tüvele lisaks veel *-de-* (*kätetele*, *paremate-dele*). Kui talt küsitakse, miks ta nii on teinud, vastab ta, see olevat *de*-mitmus. Ega ole vist põhjust imestamiseks, et õpilased segi lähevad, kui neile esitatakse sääraseid juhiseid nagu „*de*-mitmuse tunnus on *-te*“ (A. M., lk. 46, § 68 c), millest kergesti võib jääda meelde ainult esimene osa *-de*, pealegi kuna eesti keeles meedia- ja teenuisklusiili vahe hääldamisel ei ole kuigi terav.

Kummalgi mitmusel on oma põhikäänne: *de*-mitmus moodustatakse mitmuse omastavast, *i*-mitmus mitmuse osastavast või osastava abil, mispärast esimest on nimetatud ka omastavaliseks ja teist osastavaliseks mitmuseks [E. M. I, lk. 69, § 101, pealkirja all „*i*-mitmus“ seisab sulgudes „(osastavaline mitmus)“].

„Omastavaline mitmus“ ja „osastavaline mitmus“ on jäetud kõrvale vist järgmistel põhjustel: neid põlatakse pikaks ja „omastavalisse mitmusse“ ei mahuks nimetav käänne oma *d*-tunnusega (vt. E. M. I, lk. 36, § 46: „*d*-mitmus, mil on tunnuseks *-d*, *-de-* või *-te-*“...); *i*-mitmuse juures on nähtavasti silmas peetud soome keelt kui ka seda, et mõlemad nimed oleksid ühelaadilised — tunnuse põhjal moodustatud.

Kui meil oleks tegu eesti dentaaltunnusliku mitmuse eraldamisega soome *i*-lisest mitmusest, siis ehk võidaks nimetada esimest *d*-mitmuseks ja soome oma *i*-mitmuseks. (Nimetav kääne jääb arvestamata, sest see on mõlemas keeles ühesugune.) Siingi patustataks eesti mitmuse tunnuse vastu, sest see ei ole ainult dentaal, vaid on *-te-* või *-de-*. Näit.:

Nim.	<i>mõtted</i>	<i>kaljud</i>	ja sm. <i>kalliot</i>
Om.	<i>mõtete</i>	<i>kaljude</i>	<i>kalliiden</i>
Os.	<i>mõtteid</i>	<i>kaljusid</i>	<i>kallioita</i>
Sisseütl.	<i>mõtetesse</i>	<i>kaljudesse</i>	<i>kallioihin</i>
Seesütl.	<i>mõtetes</i>	<i>kaljudes</i>	<i>kallioissa</i> jne.

Eesti mitmustel on teissugune vahekord. Ühtedel sõnadel on osal käändeist (nim., om.) ainult dentaalne mitmuse tunnus (*-d*, *-de* või *-te*) ja teisel osal, alates sisseütlevast, võib ta esineda dentaalsena või on dentaalita, teistel sõnadel aga esineb kõigis käändeis ainult dentaaliga tunnus.

	Mitm. 1.	Mitm. 2.
Nim.	} Alati dentaalse tunnusega käänded.	
Om.		
Os.		
Sisseütl.	} Dentaalse tunnusega käänded, omastavast moodustatavad.	} Dentaalita tunnusega käänded, osastavast moodustatavad.
Seesütl.		
Jne.		

Mõlema mitmuse esimese osa käänded on peamuuted. Üks erineb teisest nii kujult kui ka moodustamisviisilt (*jalad*, *jalgade*), kumbki vajab eri juhiseid nagu osastavgi. Üldse kõik kolm esimest käännet on arenenud üksteisest täiesti erinevalt, omaette, nad on iseseisvad.

Mitmuse teise osa käänded aga moodustavad terviku, mil on ühine tüvi ja ühine tunnus, need erinevad ainult käändelõpu poolest. Nad saadakse kõik samast põhikäändest. Kuna aga mõnel sõnal see tervik võib esineda kahel kujul, siis vajatakse nende teineteisest eraldamiseks kummalegi nime. Praegusis kooligrammatikais tarvitavad *d(e)*-mitmus ja *i*-mitmus tekitavad segadust. Õpilane vajab *de*-mitmust sõnast *parem* ja saab *parematedel* või *paremadel*, *i*-mitmust sõnast *jalg* ja moodustab *jalusil* või *jalgel*.

Käesoleva kirjutise ettekandmise ja ta trükkis ilmunise vaheajal on ilmunud uus keeleõpetus, Aleksander V a i g l a ' Eesti grammatika I. Selle raamatu § 66 (lk. 64—65) näitab, kuidas õpetajagi sipleb kammitsas *i*-mitmuse seletamisel. Siin tahetakse õpilastele tutvustada *i*-mitmust ning mitmuse tunnuse *-i-* esinemist ja satutakse eksitusse. Me loeme:

„Mitmuse vormiliseks tunnuseks (nagu nägime ka eespool) on *-d (e-), -te* või *-i* (*linnud, lindude, raamatute, lilli*).

Märkus. Mitmuse tunnust *-i-d* võib asendada ka mõni muu vokaal (*-u, -e*), mis aga ainsuse tüve lõppvokaalist peab erinema (*jalas — jalus, kirjanikule — kirjanikele*).“

Nagu sellest näha, peetakse sõnas *lilli* tüve lõpul olevat vokaali mitmuse tunnuseks *i*-ks, kuid sõnades *jalus, kirjanikele* *-u-* ja *-e-* olevat „mitmuse tunnust *-i-d*“ asendavad vokaalid. Lubatagu küsida: kas siis kunagi on tarvitatud *jalis, kirjanikile* ja nüüd *i* asemel on *u* või *e*? Praeguse elava keele seisukohalt vaadates me peame võtma kõik kolm vokaali üheväärsete mitmuse tunnustena — *lille — lilli, jalas — jalus, kirjanikule — kirjanikele* — ja keeleajalooski on nad üheväärsed: kõik nad on saanud tüvevokaali ja mitmuse tunnuse *-i-* liitumisest.

Kuna kooligrammatikas ei taheta näha keeleajalugu, siis tuleb hakata seda moonutama. Või kuidas sa seletad muidu ninatarkadele õpilastele, et *e* või *u* on *i*!

„Omastavaline mitmus“ ja „osastavaline mitmus“ oma pikkusest hoolimata on paremad ja loomulikumadki. Nad on õpilastele arusaadavamad, nende õppimiseks ning meelespidamiseks kulub hoopis vähem vaeva ja nendega on antud ka kohe lühendatud juhised.

Nende ridade kirjutaja on püüdnud *d*-mitmust seletada õpilastele tähenduses „dentaalse tunnusega mitmus“, kus *d* on dentaalklusii li üldsümboliks. Kuid see ei ole ka kuigi hea moodus, sest sel tähel on juba oma kindel funktsioon dentaal-meediana.

Siinavaldatuga ei ole taoteldud midagi uut, vaid on tahetud juhtida kooligrammatika koostajate tähelepanu mõnele eesti keele õpetamisel ettetulevale raskusele kui ka sellele, et õpilasi, eriti muulasi, ei peaks koormatama keerukate ning ülearuste reeglite ja reeglikestega.

A. Jürgens.

Raamatute ülevaade.

Keelelisi küsimusi teose puhul:

Karl Vainula. Eesti keele õigekirjutuse-käsiraamat. Autori kirjastus Tallinnas 1932.

Kui Muugi ja Muuk-Tedre' keeleõpetuste ilmumisega on enam-vähem rahuldavalt lahendatud eesti keele deskriptiivse grammatika õpperaamatu küsimus, siis puudus seni üldsusele mitte vähem vajaline praktiline keeleliste juhiste käsiraamat. Omal ajal täitsid tea-

taval määral selle ülesandeid A. Saareste' „Tegelikud õigekeelsuse näärused“ (Tartu, 1922); et aga terve rida seal antud juhistest on kas subjektiivset laadi (*grammovon, telefon, külap, lunde* jms.) või aja jooksul vananenud (*kiva, kända, käsnu, ränku* jms.), siis tunti ammu vajadust igast subjektiivsusest vaba ning täiesti „ametliku“ keele normidel baseeruva käsiraamatu järgi. Sääraseks teoseks tahabki olla K. Vainula raamat, mille tiitellehe tagaküljel rõhutada kategooriliselt: „Kõik juhised käesolevas raamatus on kokkukõlastatud Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu normidega ning Akadeemilise Emakeele Seltsi keelaliste otsustega.“ Neile kahele allikale lisaks oleks autor pidanud mainima ka Muugi ja Muuk-Tedre grammatikaid, sest tema raamatus on antud juhiseid, mis pole leidnud käsitlust ei ÕS-s ega AES-i juhatuses ja on tõenäoliselt laenatud Muugi grammatikaist. Üldse on Muugi mõju kohati liiga ilme, iseäranis sõnastuses: vrd. näit. § 25 sama §-ga Muugi gramm. I⁴ (4. tr.): erinevust on vaid järjestuses, on lisandatud paar näidet, ja ladinakeelsed oskussõnad on asendatud eestikeelsetega. Nime-tamismäärsete erinevusteta on samuti § 56 ja Muuk-Tedre II² § 54, Vainula § 67 ja M.-T. II, § 61, märkus 2 jt. Leidub isegi sõnasõnalisi ühtesattumusi, näit. § 27 ja Muuk I § 26. Mõnede juhiste sõnastus erineb ainult näidete poolest, näit. § 99 ja Muuk-Tedre II sama paragrahv.

Subjektiivseist, üldist tunnustust veel mitte leidnud keelendeist on katsutud hoiduda; erandi moodustavad vaid §-s 158 antud keeleuenduslikud tingiva ja kaudse kõneviisi vormid (*olnuksin, olduks, olnuvat* jne.) ning samuti uenduslik I infinitiivi saav kääne (*lugemaks*) §-s 157. Vastuvaidlusi võivad tekitada ka mõned pisiasjad, eeskätt juhised, mida ei saa hõlpsasti välja lugeda ÕS-st ning mida ei ole seni lahendanud (vähemalt mitte üllitanud) AES-i juhatus. Nii suguste hulka kuulub näit. Muuk-Tedrelt ülevõetud § 64 (vrd. M.-T. II, § 61 b, märkus) reegel, mis nõuab mitmuse omastava ja talle järgneva nimisõna lahukirjutamist: *sõnade valik, vigade parandus, laste armastus* jne. Kuid juba Muuk-Tedre grammatika esitab kolm juhtumit, kus antud reeglist hoolimata peetakse soovitavaks kokkukirjutamist ning tehakse sisulist vahet mitmuse omastava lahku- ja kokkukirjutamise vahel. Vainulal on säärase näidete arv tõusnud kaheksani, tegelikust keeletarvitusest võime aga neid välja noppida veel terve rea: *toiduainete-kauplus, maitseainete-lööstus, vaestelaste-kohus, naisterahvas, naistearst, lastearst, laste-juugis, vaestemaja, vanadekodu, lastekliinik, lastekaitse, lasteetendus, lastetuba, võõrastetuba, võõrastemaja, vigadebüroo, teadetebüroo, märkmetevihk, teedeministeerium, vetevaim, maadeurija, maadevallutaja* jt. Erandjuhtumeid näib olevat koguni rohkem kui reegli alla painduvaid sõnu, ja seepärast on täiesti arusaadav, et tekib kahtlus kõnealuse juhise paikapidavuses. Ja tõesti ei ole mingit kaaluvat argumenti, mis veenaks meid seda reeglit tunnustama. Miks tuleb näit. kirjutada *sõnavalik, linnuparv* kokku, aga *sõnade valik, lindude parv* lahku, ei lase ennast loogiliselt kuidagi põhjendada. Oleks küll õigem käsitada nimisõnade ainsuse ja mitmuse omastavat kokku- ja lahukirjutamise seisukohalt täiesti ühesuguselt, alistades neid samule reegleile. Nii siis kirjutatagu: *lastearmastus* (objektiivne täiendsõna) — *laste armastus* (subjektiivne täiend), *maadevallutaja* — *polaarmaade vallutaja, toiduainete-pood* (definiitivne t.) — *vennaste pood* (possessiivne t.), *vigadeparandus*

—*grammatiliste vigade parandus* jts. (Ms. olgu tähendatud, et juba paari aasta eest otsustati ühel Tartu keskkoolide eesti keele õpetajate koosolekul kirjutada *vigadeparandus* kokku.)

Vist Muugi mõjuga (M. I, lk. 10) on seletatav ka ekslik sõnakuju *samojed* (pro *ÕS-u samojeed*), mis on vastuolus samas §-s (28) antud reegluga.

Sõnade poolitamise juhised võtavad enda alla ligi kaks lehekülge ja osutuvad rõhuvas enamuses liigseks peenutsemiseks ning pedantsuseks, eriti § 38. Oleks küllalt jätkunud Muugi grammatikas antud juhistest (vahest oleks koguni võimalik neidki lihtsustada).

Asjatu pedantsus on samuti nõue, et kahepoolse aastaarvu korral kirjutatakse kaldkriipsu järel tingimata kaks arvu (§ 40). Mispärast pole lubatav kirjutada näit. 1933/4. *õppeaasta?* mispoollest on kirjutusviis 1933/34. *õppeaasta* parem, koguni ainuõige? — „Sääsekurnamisena“ tundub ka vahetegemine kahesuguse *jah* vahel (§ 103), kusjuures ühe järele pannakse koma (*Jah, see on tõsi*), teise järel — kui *jah* tähendab 'küll' — pole koma vaja (*Jah käisime*). — Liigsete peenuste hulka kuulub veel mõni juhis „kõrvuti-olevate kirjavahemärkide järjekorra“ kohta (§ 118), näit. millal asetada koma otsese kõne juurde kuuluva kiillause eraldamiseks jutumärkide järele, millal jutumärkide ette (vaesed õpilased, kes seda kõike tuupima peavad!). Kui veel arvestada, et siin jutumärgid asetsevad ülal ja et harilikult kirjutatakse ülal asuvad jutumärgid ja koma kohakuti, siis lööb veel enam särana see skolasitika pärl.

Liiga kategooriline on lk. 17 märkus: „Ilukirjanduses (romaan, novell, luuletis jne.) on lühendid täiesti lubamatud, isegi arvud kirjutatakse sääli tähtedega.“ Kas tõesti tuleb seal ka kuupäevi ja aastaarvused kirjutada tähtedega? — Vähem kategooriline võiks olla samuti § 127 reegel, mille järgi võib liikumise koha, ruumi (kuhu?) tähendamiseks tarvitada ainult sisseütleva lõputa, *de- või h-lõpulis* kujusid. Nii siis ei tohiks öelda: *kukkus ojasse, läksin majasse, talusse*, vaid õige oleks ainult: *kukkus oja, läksin maja, talu*. Ometi on säärastel juhtudel *sse-lõpulis* sisseütleva kujud kõne- ning kirjakeeles tavalised ja pole vist põhjust nende täielikuks hülgamiseks edaspidigi. — Ka tuleb tuua korrektiivse väite, et „vormid nagu *kelled*, *millede*, *kelledel*, *milledel* jne. on kirjakeeles lubamatud ning vigased“ (lk. 60). Vajaduse korral, mõtte selguse huvides on olnud lubatav sõnadest *kes*, *mis* tarvitada erandina ka mitmust; sel seisukohal asub nüüd ka Eestis Kirjanduse Seltsi Keeltoimkond (vt. käesoleva aasta otsuste üllitisi EK-s ja EKirj-s).

Küsitavad on veel mõned kirjavahemärkide seadmise juhised, näit. semikooloni tarvitamise kohta koolonile järgnevate seletuslausete üksteisest lahutamiseks: *Sügisene loodus pakkus kurba pilti: puud seisid raagus okstega; väljad olid kolletanud; isegi lindude laul oli vaikunud* (§ 88). Õigemaks peaksin siin semikoolonite asemel komasid. Ka lausestikus: *Kus on rahvas vaik ja vaga; kus on kõlav tema keel; kus ka piinal palg ei kahva; kus on meestel mehe meel: sääli on minu isamaa, sääli mu kallis kodu ka* (§ 90) — paneksin semikoolonite asemele komad. See näide on koguni vastuolus eelneva reegluga, mille järgi ainult pikemad laused eraldatakse üksteisest semikooloniga, lühemad aga komaga (vrd. ka Muuk-Tedre II, § 167). — Vaieldav on koma ärajätmine lauses nagu: *Tähendab ta ei nõua oma võlga* (§ 92). Eelistaksin siin mõtte sel-

guse huvides koma asetamist tähendab järele: muidu võiks viimast pidada lause öeldiseks.

Vähemaist ebatäpsusist ja vääratustist olgu esitatud veel järgmised (teksti järjekorras): Sõnu *hasart, gasell, seenit* (parem: *se-niit*) ei saaks pidada „keeles juba kodunenud laensõnuks“ (§ 6); need on võõrsõnad. — Vene pärisnime Харченко transkriptsioon on *Hartšenko*, mitte *Hartsenko* (§ 18). — Mitte kõigis liitsõnus, mille täiendsõna on *-ne, -us, -is* -liiteline, ei saa täiendsõna tarvitada *se-lõpulisena* (§ 60: „Selliseis sõnus võib täiendsõna siiski esineda ka *se-lõpuga: majanduseühing, tegevuseala* jne.“). Ei saa näit. ütelda: *kinnisevara, hulgusepoeet, kerjusemunk*. — Liiga üldistav on ka § 68 juhis: „Pöördõnust (verbest) tuletatud tegevust või olu tähendavad nimisõnad kirjutatakse kokku nende ees olevate nimisõnaliste täienditega mistahes käändes, näit.: *kojusõit, pidulekutse, meheleminek, paigalseis*...“ Kas siis tuleb kokku kirjutada ka: *koosolekust-osavõtt, sabast-tõmbamine, Kivisillast-möödumine, postkontorisse-jõudmine, kroonikursi-langus* jt.? — Ebatäpne, osalt ekslikki on reegel: „Pikemate sõnade välde määratakse harilikult pää- või kaasrõhuga algava sõnaosa sisehäälikute väldete järgi, näit. *fo|neetika, balaj|aika, dir|ektor, õnni|telu(?*), laul|janna (?*), habe|mikku(?*), ümb|rikku(?*), advo|kaati*“ (§ 125). See juhis on kehtiv vaid võõrsõnade kohta, sealjuures mitte ainult pikemate, vaid ka lühemate kohta (näit. *apteek, galopp, dieet, bankett*).

Mõned juhised pole purgivad. Täiendada tuleks näit. järgmised (esitatud teksti järjekorras). Lisaks §-s 7 loendatud sõnule esineb oodatava *h* asemel erandina *k* veel võõrsõnas *skeem*; ka eelistab ÖS *k-d* *h* kõrval sõnus *skolaar, skolastika, skoolia* jt. Sõna *skeem* oleks tulnud mainida kui erandit ka §-s 13 (teistes kahesilbistes pikaväلتelistes kreeka, ladina ja muis samataoliselt võõrsõnus on *-a* säilinud: *draama, kliima, liiga, saaga* jt.). — Sõnaalgulise *h-ta* kirjutatavate sõnade nimestikku (§ 33) tuleks lisandada sõnad *elevus* ja *opman*. — §-s 58 on küll seletatud, kuidas liitub nimisõna omadussõnaga, kui nimisõna tähendab võrdlust (*süsimust, lumivalge*), asjata aga otsime juhiseid selle kohta, kuidas liitub nimisõna omadussõnaga muil juhtumel. — Verbide ja partiklite liitumise juhiste puhul (§ 76) on targu mööda mindud pöördõnust *alavääristama, alahindama* ja *ülehindama*, kus partikkel kirjutatakse erandlikult verbiga alati kokku. — *Seetõttu* kõrval (§ 78) oleks tulnud esitada ka paralleelne kuju *selle tõttu*. — Lisaks sõnadele *lahja, kahju, vedru* (lk. 50) võib ains. osastav erandlikult sarnaneda nimetatavaga ka sõnal *rubla* (kümme *rubla*). — Oleks tulnud eraldi anda ains. sissescütlev sõnast *mõni* (*mõnesse*), muidu võidaks tüüpsõna *meri* analoogial selleks pidada *mõnne* (lk. 50). — Ains. osastav sõnast *kolmas* on *kolmat* kõrval (§ 145) ka *kolmandat*. — Pöördõnast *keema* on vormidele *kiia, kiiakse* jäetud esitamata üldkeeles isegi enam tarvitatavad paralleelkujud *keeda, keedakse* (lk. 63). Samuti puuduvad paralleelkujud vormidele *õelgu, õelda, õelnud, õeldud, õeldakse* (*ütelgu, ütelda* jne.), mis ka on seni olnud kirjakeeles täiesti lubatavad (lk. 66). — Peale kolmesilbiste lühi- ja pikaväلتelistele *cle-*sufiksiliste verbide pöörduvad *kõnelema* eeskujul ka *ihalema* ja *mõnulema* (lk. 67). — §-s 159 tuleks sõnale *number* lisandada *kamber* ja *klamber*, kus kirjutatakse samuti *mb* (mitte *mm*).

* Küsimärgid minu pandud. — E. N.

Mis puutub teose ulatusse, siis osutub kõnealune raamat küllalt ulatuslikuks, koguni liiga täielikuks, kui teda võtta puhtal kujul õigekirjutuse-käsiraamatuna. Kui raamatut pealkirjale vastavalt käsitada puht-ortograafiliste juhiste koguna, siis on siin palju ülearust, mis oleks võinud välja jääda, ja nimelt terve II osa („Sõnade muutmise“) ja ka suur osa III osast („Lisamärkusi“). Kuid niihästi laiematele hulkadele kui ka koolidele on ortograafiliste juhiste kõrval mitte vähem vajalised ka praktilised näpunäited morfoloogiliste, süntaktiliste ja semasioloogiliste küsimuste kohta. Tegelikud õpetajad teavad, et õpilaste kirjatöis (vähemalt keskkoolis) leidub puht-ortograafilisi vigu koguni vähem kui mitmesuguseid muid eksimusi. Ka viimane eesti keele õpetajate kongress tunnistas tarviliseks „välja anda tüüpiliste keelevigade register ühes seletavate juhistega“. Vist sellepärast ongi autor puht-õigekirjutuslikele reeglitele lisandanud terve rea muid õigekeeelsuslike, isegi puht-tähenduslikku laadi näpunäiteid, ja raamat on nähtavasti mõeldud praktilise õigekeeelsuse-käsiraamatuna (vrd. A. Saareste „Tegelikud õigekeeelsuse määrused“). Kuid sellisena jätab ta sisult palju soovida, omades rohkesti silmatorkavaid lünki. Nii puuduvad täiesti väga tarvilikud juhised täiendi ja lisandi ühildumise, üldse kongruentsi kohta (ainult viimne paragrahv käsitleb üht kongruentsi küsimust: arvsõnalise aluse ja öeldise ühildumist). Veel vajalisemad oleksid subjekti, predikaaditäite ja eriti objekti totaalsuse ning partsiaalsuse reeglid, sest siin eksitakse õigekeelsuse nõuete vastu kõige sagedamini. Rööbiti sihitise käänetega oleks võidud puudutada ka mõõdumääruse käändeid. Samuti oleks verbide käändeline reksioon nõudnud silmaspidamist, kõnekeeles esineb ju sel alal palju kõikuvusi ja komistusi (näit. praeguse keeleõp. seisukohalt ekslikud: arvestame *sellega*, sarnaneb *temale*, võrdne *sellele*, mõjub *minu peale*, teadlik *selles*, kohtasin *sõbraga* jt.).

Derivatsiooniküsimustest on „Lisamärkustes“ lühidalt käsiteldud tähtsamaid määrsõnasufikseid, kuna käändsõnaliiteist on viivuks peatunud ainult *-kond*, *-tis* ja *-line* juures: muud käändsõnaliited ja kõik pöörsõnaliited on jäänud esitamata, nähtavasti pole neid õigekeelsuse seisukohalt peetud olulisteks. Ometi pole *-lik* vähem oluline kui *-line*; poleks ülearune olnud anda suf. *-us* liitumisreeglid, mille vastu üldkeeles nii tihti patustatakse (*ütetus*, *vaietus*, *kaketus*, *õmmetus*, *supetus*, *isamaalsus*, *pikaldsus*); ka oleksid teretlunud sufiksité *-e* ja *-stik* liitumisjuhised, et selgitada, miks peetakse vigaseks tuletisi nagu *muige*, *viske*, *mõttestik*, *liugustik* jt. Pöörsõnaliiteist oleks tulnud tingimata peatuda suf. *-u* juures ning selgitada vahet sõnadel *kurvastama* — *kurvastuma*, *rõõmustama* — *rõõmustuma*, *õnnestama* — *õnnestuma*, *ehmatama* — *ehmuma*, *kohtama* — *kohtuma*, *sulgema* — *sulguma*, *eemale hoidma* — *eemale hoiduma* (vigane *Hoia rongi eest!*), *ulatama* — *ulatuma* jt.; ühtlasi aga lisada hoiatus lialduste eest, näit. ekslikud: *rongid pörkusid* (pro *põrkasid*) *kokku*, *säiluma* (pro *õigem säilima*). Ka sufiks *-ne* oleks väärinud käsitlust, vähemalt oleks tulnud juhtida tähelepanu väär-tuletisele *põlvenema* (pro *põlvnema*). — Oleks tulnud kõne alla võtta ka ajamääruslausete lühendamisviisid, et vältida vigaseid lauseid nagu: *Reisides laieneb inimese silmaring*. *Raudteejaama jõudes oli rong juba läinud*. *Koju minnes sõin lõunat*. — Arvsõnade käänemise ja liituvude kokkukirjutamise juhiste kõrval oleks tulnud anda ka järg- ja murdarvude kujundamise reeglid.

Semasioloogilised küsimused on jäänud täiesti vaeslapse ossa, sellesisulisi märkusi leidub raamatus ainult kolm: *-tis* — *-tus* (§ 169), *ehk* — *või* (§ 170), *ja* — *ning* (§ 171). Peaksin tarvilikuks selgitada veel järgmiste sõnarühmade tähenduslikku vahet: *juhtumine* — *juhtumus* — *juhus* — *juht(um)*, *riie* — *rõivas*, *pühak* — *pühik*, *otstarve* — *eesmärk* — *siht* — *suund*, *mänd* (om. *männi*) — *mänd* (om. *männna*), *kaste* (om. *kaste*) — *kaste* (om. *kastme*), *kolmepäevane* — *kolmepäine*, *kõlblik* — *kõlvuline* — *kõlblas*, *sarnane* — *säärane* — *seesugune* — *niisugune* — *selline* — *seesinane* — *säherdune*, *omale* — *enesele* — *endale*, *käsitama* — *käsitleva*, *esitama* — *esitlema* — *esindama* — *edustama*, *omama* — *omandama* — *omastama* — *omistama*, *asetama* — *asendama*, *pärima* — *pärandama*, *tunnistama* — *tunnustama*, *koguma* — *kogunema*, *edendama* — *etendama*, *täituma* — *täiduma*, *alluma* — *alistuma*, *vast* — *vahest* — *vahel*, *peale selle* — *peale seda*.

Oleks olnud soovitatav hoiatada vigaste sõnakujude eest nagu: *öösel* (? *vigane*. Toim.), *igatpidi*, *üleliiga*, *järgimööda*, *ülesse*, *sel-lane*, *materjaalne*, *familjaarne*, *tahaplaanile*, *kõnekaan*, *suun*, *silmi ette*, *tähelpanu*, *järelepärimine*, *järelaimamine* jt.

Käändkondade ja pöördkondade (muutkondade) asemel esitatakse 40 käänamistüüpi ning 11 erandsõna ja 32 pööramistüüpi, mille seas on ka erandsõnu. Võib ju vaielda, kumb meetod on parem, kas käänd- ja pöördkondadesse liigitamine või rohket tüüpsõnade esitamine. Kuigi isiklikult eelistan muutkondi, ei saa eitada ka teist meetodit. Nähtavasti on autor pidanud tüüpsõnade meetodit ülevaatlikumaks ning otstarbekohasemaks. Paraku on neid tüüpsõnu liiga palju ja nende meelepidamine nõuaks suurt vaeva; vist poleks võimata olnud nende arvu redutseerida. Ülevaatlikkuse mõttes on tüüpsõnad liigitatud rühmadesse, võttes aluseks silpide arvu, völdet ja astmevaheldust. Nii on käändsõnad jagatud 7 rühma, pöördõnad 4 rühma. Huvitaval kombel langevad need arvud kokku E. Muugi grammatika käänd- ja pöördkondade arvuga. Kui veel lähemalt võrrelda neid liigitusi, siis ilmneb Muugi ja Vainula rühmituste üllatav sarnasus¹. Seda võib eriti täheldada käändsõnade suhtes; vahe seisab ainult selles, et Muugil on enne vaadeldud astmevahelduseta sõnu, kuna astmevahelduslikud kujundavad kaks viimset käändkonda, V-I aga on astmevahelduslikud sõnad asetatud esikohale. Paindumatud (s. o. astmevahelduseta) sõnad rühmitab V. järgmiselt: 1) Omastav ühesilbiline (vrd. M. I käändk.), 2) omastav kaheasilbiline 1.-s vältes (vrd. M. II käändk.), 3) omastav kaheasilbiline 2.-s vältes (vrd. M. III käändk.), 4) omastav kaheasilbiline 3.-s vältes või enamasilbiline (vrd. M. IV käändk.), 5) omastava lõpul *-se* (vrd. M. V käändk.). Painduvad (s. o. astmevahelduslikud) sõnad jagunevad kahte rühma: 1) nimetav tugevas, omastav nõrgas paindes (vrd. M. VI käändk.); 2) nimetav nõrgas, omastav tugevas paindes (vrd. M. VII käändk.). Nagu näeme, on siingi määravaks olnud Muugi eeskuju, mõnesugustel kaalutlustel on autor vaid hoidunud oskussõna „käändkond“ tarvitamisest; sisuliselt aga pole käändkondadest mööda pääsetud ja mõnelt poolt nii väga ülistatud

¹ Muidugi pole pahe püüda säilitada keeleõpetustes võimalikult ühtlust, mis meie oludes kahjuks haruldane. Omapäratsemine igatahes pole keeleõpetuste peaülesanne. — Toim.

nn. muutetüüpide ehk tüüpsõnade meetodiga pole sammugi edasi jõutud. Kui lõpuks küsida, kumma süsteem on parem, kas Muugi või Vainula, siis tuleb prioriteet anda küll Muugile. Vainula liigitus on puhtmehaaniline, ja sellest tingitult on sõnad, mis käänduvad ühteviisi, jagunenud eri rühmade vahel; näit. sõnad *talv*, *lauljatar* ja *harjutelu*, mis käänduvad sarnaselt ja kuuluvad Muugil teise käändkonda, kuuluvad V-1 osalt teise, osalt neljandasse rühma. Mõnel puhul on autor siiski olnud sunnitud loobuma puhtmehaanilisest süsteemist. Näit. on *naa*-lõpuliste naissugu tähendavate sõnade käänamise kohta seletatud, et nad käänduvad nagu *hapu* (lk. 51); seega on mõned enamasilbilised sõnad käänamisviisilt ühendatud kaheasilbiliste teisevälteliste rühmaga (3. rühm). Sealsamas aga on sõnad nagu *kapital*, *seminar*, *ohvitser*, mis käänduvad nagu 2-silbilised esmavältelised, jäetud enamasilbiliste rühma (lk. 51), kuna nad Muugil õieti kuuluvad kaheasilbiliste esmavälteliste, s. o. II käändkonda. Igatahes peab Vainula deklinatsioonisüsteemis sedastama järjekindluse puudust.

Tüüpsõna vormide esitusele järgneb tavaliselt kokkuvõtlik juhis selle kohta, missugused sõnad muutuvad nagu tüüpsõna, ja selle järele terve rida näiteid. Kahjuks puudub mõnel tüüpsõnal (näit. käändsõnade 21.-l) selgitav juhis, mille tagajärjel jääb selgusetuks, missugused sõnad sinna kuuluvad. Järgnev näidestik ei sisalda ju kõiki selletüübilisi sõnu, mille tõenduseks on ka näidestiku lõpul leiduv *jt*. Kiitvalt peab märkima, et tüüpsõnade vormide esitamisel on tähtsamad käändelõpud trükitud jämendatult. Šriffi vaheldust oleks tulnud kasutada ka üksikute näidete esitamisel, samuti hiljem arv- ja asesõnade käänamise käsitlusel, iseäranis nende sõnade puhul, mille muutmisel sagedamini eksitakse. On ju pedagoogiline aabitsatõde, et reeglite tundmine üksi ei garanteeri veel vigade puudumist. Tegelikud õpetajad teavad, kui raske on harjutada õpilasi omandatud reegleid praktiliselt rakendama. Kõnekeele, eriti kodumurde mõjul kiputakse ikka eksima, kuigi juhiseid ja tüüpsõnu tuntakse. Seepärast tuleb just neid üksikuid sõnu, mis oma muutevormidelt või mõnes muus suhtes rahvakeelest erinevad, eriliselt välja tõsta, rõhutada. Näidete seas esitatud rõhuva enamiku sõnade tarvitamises ei eksi ju harilikult keegi, raskusi sünnitavad vaid mõned üksikud. Et aga kõnealusel raamatus pole viimastele erilist tähelepanu juhitud, siis kaovad nad teiste sekka ära — ja kõigist neist tüüpsõnust on kaunis vähe kasu. Pole isegi veel küllalt sellest, kui seletatakse, et *sada* käändub nagu *pada*, *miljon* nagu *õppur* (lk. 58), vaid tuleb selgesõnaliselt rõhutada, et mitm. nimetav sõnast *sada* pole mitte *sajanded*, vaid *sajad*, ja et peab ütleva *viis miljonit* (mitte *miljoni*). Üldse peab sellelaadilises raamatus leiduma rohkesti hoiatusi, tähelepanu-teritusi, hüüumärke, mis juhiksid tähelepanu sissejuurdunud keelevigadele; paljas juhiste ja näidete esitamine ei aita.

Sageli ei tunta käändsõna omastava kuju ja selle tagajärjel kääntatakse sõna üldse valesti. Seepärast on autor talitanud õieti, esitades mõnikord sulgudes ka omastava kuju (näit. *kõrve*, *juhtme*, *sõnumi*). Seda oleks tulnud ainult rohkem teha. Kõnekeeles on omastava kuju kõikuv ka sõnadel *koger* (lk. 48), *kubjas* (lk. 49) jt.

Käänamistüüpide esitusele järgneb rida kokkuvõtlikke ja täiendavaid juhiseid deklinaerimise kohta, mis on praktiliselt kõik päris kasulikud. Neid oleks aga võinud rohkem olla. Puudub näit hä-

davajaline juhised selle kohta, millal kirjutada ains. osastava lõpul -d, millal -f (leidub juba Saareste „Tegel. õigek. määrustes“ ja ka Muugi grammatikas).

Pöördsõna põhimuudete arv on liiga suur (üheksa), Muugi arv peaks olema maksimaalne. Mida rohkem põhi- ja peavorme on antud, seda raskem on neid mees pidada. Kõiki vorme esitada niikuinii ei suudeta, juba piiratud ruum ei võimalda seda. Kuigi näit. on pöördsõnast *tooma* esitatud 9 vormi (lk. 63), ei takista see ometi tarvitamast murdelist sõnakuju *ei tuua*. Siin peavad appi tulema põhimuuteist muude vormide kujundamise juhised, viimased aga on arvustatavas raamatus (§ 155) puudulikud. Ka verbide konjugeerimise kohta oleks tulnud anda rohkem praktilisi näpunäiteid, näit. märkida seost *e*-tüveliste pöördsõnade tegijanimede tüve lõppvokaali ja lihtmineviku tunnuse vahel (*põdesin* — *põdeja*, *põlesin* — *põleja*, aga: *nägin* — *nägija*, *olin* — *olija*) või rõhutada, et refleksiiivsete verbide tüvi pöördumisel ei muutu (on astmevahelduseta). Kuidagi aga poleks tohtinud puududa äärmiselt kasulik astmevahelduslikkude verbide peamuudete astmete võrdlev tabel: missugused peamuuted on alati tugevas, missugused nõrgas astmes, missugused samas, missugused vastupidises astmes. Kauaaegse koolitöö praktika alusel julgen väita, et kui lisaks säärastele tabelile tunda ning teadlikult kasutada veel põhimuuteist kujunduvate vormide tabelit, siis on peaaegu välditavad pöördsõnade õigekeelsuses ja -kirjutuses.

Üldse oleks teos ülevaatlikkuse huvides tingimata vajanud rohkeid tabeleid ja skeeme, iseäranis deklinaerimise ja konjugeerimise käsitlusel; kahjuks puuduvad aga need täiesti. Sellelaadiline teos, mis ei ole ju määratud niivõrd süstemaatiliseks, paragrahv paragrahvi järel õppimiseks, kuivõrd praktiliseks teatmeraamatuks, täidab oma ülesannet hästi ainult siis, kui ta on küllalt ülevaatlik, kui kahtluse all oleva küsimuse kohta võib alati kiiresti lahendust leida. Seda aga ei saa Vainula raamatu kohta väita. Juba materjali paigutus jätab mõndagi soovida. Kahele esimesele osale („Ortograafilisi juhiseid“ ja „Sõnade muutmise“) järgneb mingi ebamäärane kolmas osa: „Lisamärkusi“. Selle pealkirja järgi ei või raamatu tarvitaja kuidagi teada, mida sealt otsida. Millegi pärast on sellesse ossa mahutatud terve rida ortograafilisi juhiseid, mille koht oleks pidanud olema esimeses osas: ühe- ja kahekordne *m*, *l*, *n*, *r* (§ 159), *ja*- ja *jä*- (§ 160), *õõ* — *õe* (§ 161), *ää* — *ea* (§ 162), *üü* — *üi* (§ 163), *ai* — *ae* (§ 164). Ülevaatlikkust vähendab ka sisuregistri puudulikkus ja alapealkirjade vähesus. Üksikasjalisen sisukord ja detailsem alajaotus soodustaksid rutulisemat orienteerumist.

Metoodilistest puudustest võiks märkida veel järgmised. Mõnuse osastava lühemaid kujusid on tarbetult käsiteldud kahes eri §-s (129 ja 130), mille tõttu pole pääsetud kordamisest; ka pole mõtet lahus käsitella pöördsõna kaht viimset muutetüüpi (*esitella*, *häälitsetella*). Tarvitaja huvides oleks tulnud seada tähestikulisse järjekorda *h*-ga ja *h*-ta algavad sõnad (§ 32 ja 33), samuti korraldada tähtsamate liitpartiklite loend (§ 78). Ülearusena tundub esitada käsiraamatus sõnu, mis on kirjakeelele võõrad, nagu: *luka* (lk. 49), *nasi* (lk. 50), *leema* (lk. 63) jt.

Mis puutub viimaks keelesse, siis on raamat ses suhtes üldiselt vastuvõetav (mõned trükivead maha arvatud). Ainult mõne reegli

sõnastus on raskepärane või ebamäärane. Näit.: „Omadussõnaga kirjutatakse kokku nimisõnad, mis tähendavad, mille poolest, mis suhtes esineb põhisõnas avalduv omadus“ (§ 66). — „Kuj mitu liitsõna esineb järjestikku, millel on üks ning sama põhisõna, siis pannakse põhisõna ainult viimases liitsõnas nähtavale“ (§ 81).

Lõpuks olgu veel mainitud, et ühenduses EKS-i Keeletoimkonna viimaste otsustega on mõnigi käsiraamatus antud sõnakuju vananenud, mida loomulikult ei saa ette heita autorile (teos ilmus 1932. a. lõpul). Nii *benefiiss* (lk. 11), *poliiss* (lk. 11 ja 46), *politika* (lk. 13), *hork*, *härtu*, *hässitama*, *haampalk* (lk. 14), *huisapäisa* (lk. 31), *agent* — ains. omast. *agenti* (lk. 50). Muutmisele kuulub nüüd ka § 29 juhnis kahekordse tähe kohta võõrsõnus, samuti tuleb muuta § 137 reegel kahesilbiste 1.-värteliste võõrsõnade nagu *kilo*, *kino*, *koma*, *krana*, *poni* jt. ains. osastava lõpu kohta (neis küsimusis vt. EKS-i KT otsuseid).

Üldkokkuvõttes omab Vainula käsiraamat esimese sellesarnase katsena rohkesti meetodilisi puudusi ja sisulisi lünki, kuid õigekeelsuse juhised on rõhuvas enamuses täiesti kokkukõlas maksvate kirjakeele normidega ja — mis tarvitaja seisukohalt eriti tervitav — rikkalikult varustatud näidetega, millest enamik on hästi valitud. Seepärast võib raamatut kuni parema ilmumiseni tarvitada õigekeele käsi- ja teatmeraamatuna.

E. Nurm.

Muid teoseid.

Die urgermanischen Lehnwörter im Finnischen von Björn Collinder. Uppsala 1932. Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps. Samfundet i Uppsala. 28:1. VIII+254 lk.

Kõnealune EK lugejaile juba tutvustatud (vt. EK 1931, lk. 66—70) autori teos võtab üksikasjalise kriitika alla kõik vanimad germaani, nim. alggerm. laenud ja nende tunnused läänemere-sm. keelis. Möödaminevalt käsitellakse võrdlemiseks ka nn. aaria laene, germ. laene läpi keeles ja lmsm. keelte balti laene. Lõpptulemuseks on (lk. 182), et algsoomesse tõendatavasti pole üldse võetud eelgermaani laensõnu, ja alggermaani gi laensõnade arv (küsimärgilistega kokku) redutseerub vaid umbes kahekümnele. Oma valdavas osas kujuneb teos tagajärjekaks ja üldjoontes hästi õnnestunud poleemikaks põhjendamatult rohkete algs. eel- ja alggerm. laenude oletaja T. E. Karsten'iga. Autor toetub mitmes suhtes juba varemaile Karsteni-kriitikuile (eriti K. B. Wiklund'ile, aga ka Y. H. Toivonen'ile jt.), tühjendavama käsitluse varal siiski lõplikumalt tagasi tõrjudes Karsteni (nagu ka teiste) katsed vanemais germ. laenude häälikulist kuju alati seletada germ. lähteekele (alggerm., eelgerm.) häälikuliste nähtustega, kus see tõendatavasti leiab seletuse algs. ja läänemere-sm. keelte endi häälikuarenguist ja häälikulisest struktuurist (eriti tüvelõppude areng lmsm. vanimais germ. laenudes ja sõnasiseste üksik- ja kaksikkulusiilide vahelduv esindus). Ühtki uut etümoloogiat teoses ei püstitata, küll aga pühitakse paljud (eriti Karsteni poolt) oletatud etümoloogiad lõplikult germ. laensõnade nimistust (vt. eriti „Kasuistik“ osas, lk. 182—246 üksiketümoloogiate käsitelu) lmsm. genuinse päritoluletuse võidule pääsedes. Ka läänemere-sm. morfoloogia ja hääli-

kuteloo seisukohalt tähelepanuväärne on näit. rohke materjalide-esisitus lk. 42—66 lmsm. omast tüvelõppudevaheldusest $a \sim o \sim u \sim oi \sim e \sim i$, mille tõdemisega tehakse võimatuks samataolisi vaheldusi algsm. germ. laenudes maksu mis maksab seletada laenude-andja germ. poole tüvelõpuoludest. Samuti lmsm. keelte häälikulugu valgustab rohke materjal lk. 131—163 lmsm. omas sõnavaras leiduva $kk \sim k$, $tt \sim t$, $pp \sim p$ vahelduse kohta, mille olemasolu keelab liiga tõsiselt arvestamast samalaadilisi kõikuvusi algsm-sse tulnud vanimais germ. laenudeski. Hüvede kõrval on kõnealuses töös nagu kõiges inimlikus ka nõrkusi (mitmeid etümoloogilisi vaieldavusi või eksitusi, nagu näit. sm. *küteä-* ja e. *kütma-*, lv. *kütt-*verbi esitamine orgaanilise $tt \sim t$ vahelduse all — *tt*-line kujund on siin tuletuslik, < *küt-tä-*, vrd. ka eestis *küedema*; lmsm. keelte seisukohalt on esialgu veel väga kaheldav algsm. *-is-* — *-ež-* > *-eh-*, *-eh-* vahelduse oletus lk. 27 jm., millega katsutakse lahendada teatavat germ. ja balti tüvelõpu esindust lmsm-s, jne.). Koormaks lugejale ja venituseks uurimusele on liiga rohke, lehekülgedekaupne toorete tsitaatide toomine teiste uurijate seisukohtadest. Kuid teose arvustavad üldlähtekohad ja tulemused on nende ridade kirjutaja meelest täiesti vastuvõetavad ja paljudel kordadel ainuõigedki, seda enesestmõistetavamalt, et allakirjutanu on samaaegselt avaldanud meie vanemate laenude uurimise suhtes mitmeti samataolisi kõhklemaid arvamusi¹. Järgnevad vanemate algsm. laenude uurimused peavad igatahes tõsiselt arvestama selles Collinderi töös esinevat uurimiskriitikat.

J. Mg.

Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles. Paul Ariste. Tartu 1933. 150 lk., saksakeelse kokkuvõttega (lk. 132—142). (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis [Dorpatensis] B XXIX 3).

Mag. Ariste on meie keelehuvilisile tuntud juba paljudest esinemistest EK, EKirj. jt. perioodiliste väljaannete veergudel. Kõigi väliste raskuste kiuste, mis meil eriti käesolevad kriisiajad noortele ette veeretavad teaduseteedele asumisel, on A. näidanud kindlat püüdu tõsiselt pühenduda keeleuurimisele. Selle tõestiseks on nüüd ka tema praegu käsitletav esimene eriuurimus, trükivalgusse pääsenud omaaegne magistritöö.

Hiliste laenude uurimise ülesanne iseenesest pole raske, laenuandja ja laenusaja keele kõnesetulevate sõnakujude võrdlemiseks pole seejuures tavaliselt vaja suurt leidlikkust. Kuid mõlemaid keeli peab hilislaenudegi etümologiseerimisel põhjalikult tundma. A. on mitu suve (1927—32) kestnud rahvaluule ja keelematerjali uurimisreisidel — niipalju kui allakirjutanu suudab otsustada — põhjalikult tutvunud meie rootsi murretega ja ühtlasi tunduva osa käsitledavaist eesti keelde tulnud laensõnadest ise Loode-Eestis kirja pannud, käsikirja- ja trükiallikaist leitud laenud kohapääl kontrollinud ja omapoolsete lisamaterjalidega täiendanud, rootsipoolse kirjanuse kõrval ka arhiivides otsiskelnud jne. Nii siis on see uurimus nõudnud küllalt suuri eeltöid ja eelteadmisi. A. on hästi tuttav

¹ Vt. EK 1932, lk. 129—142, 175—9 Collinderi käsitletav uurimus on ilmunud paar-kolm kuud varemgi, kuid polnud selle artikli kirjutamise ega trükkimise ajal Tartus veel saadaval.

lmsm. laenuuurimise meetodiga, on selle vanemalt eelkäijalt pärandatuna laitmatult rakendanud oma teema ja aineküsimiseks (tuntud käsitlus-skeem: kriitiline ülevaade laensõnade seisest käsitlust lk. 4—16, „Häälikuline ülevaade“ lk. 17—41, „Sõna-loetelu“ lk. 42—118, lõpuks ülevaade laenude kultuuriloolisest tähendusest, laenamiskronoloogiat jm. lk. 119 j-j-d.). Lisaks sellele muidugi ülevaade Eesti rootslaste asustusest ja murdeist (lk. 1—4) ning — mis eriti huvitav, kuna vanemate lmsm. laenude uurimisel see ei saa tõsiselt tulla käsitlemisele — lühike tõlkelaenude ning süntaktiliste mõjude käsitelu ja viide er. mõjudele loode-eesi murrete häälikulises küljes. Tähenatagu ka, et esitusviis on üldiselt ladus, töö on loetav ka vähikule, kel ei puudu „keelelist närvi“.

Mõned arvustavad märkused on siiski. töö lugemisel keelele kerkinud. — Laenudloetelus on rida autori pooltki küsimärgistatud (enamasti teiste uurijate poolt tehtud) etimoloogiad. Mõned, millele puhul autor tugevasti kahtleb, oleksid vahest küll võinud loetelust hoopis välja jääda (näit. lk. 10 oort, 77 lääger „väga suure küsimärgiga“ jt, enamasti as. laenualternatiiviga). — Üldiselt on loode-eesis esinevad rootsi laenud tagasi viidud er-le, Kuusalus ja säält ida poole Eesti põhjarannikul leiduvad rootsi ieksikaalsed ainesed aga soome-rootsi või soome keelele (kui kaudsele vahendajale). Väga õieti. Kuid teisalt on juhitud tähelepanu võimalusele, et ka Hjumaaal võiks olla otseseid laenuvahetekordi soome keelega (vt. L. Kettunen, EKÄH, lk. 41, alamärkus). Vähemalt teoreetiliselt võiks niisugusel korral kerkida küsimus, et kas vahest Hiiu e. murdeis pole mõningaid soome vahendusel saadud soome-rootsigi elemente. Kirdepoolsema eesti sr. (nagu ka riigirootsi) laene on A. küll ainult möödaminnes puudutanud (vt. lk. 125), lubades neid teine kord pikemalt käsitleda. Kuid esialgu näikse olevat kaunis juhuslik, millisel kõnesetuleval juhul ta viitab otsekohe sr-le, millisel soome keele vahendusele, millisel kummalegi võimalusele. Vähemalt n ä i b see olevat juhuslik, kuna ligem motiveerimine sellel (tõsi küll, uurimusteema seisukohalt kõrvalisemal) jaotusel puudub. Kuid mõnel Alutagusel leiduval rootsipärasel sõnal võiks vahendajana küsimusse tulla ka veel ingeri naabus (näit. lk. 100 VaiUtria säkki 'kott'). — Täiesti õnnestunuks ei tahaks lugeda mõnede laenude häälikulise külje seletamisel lakoonilist viitamist mingile üksiksõnale, mille assotsieerumine seletatavaga pole hästi kujuteldav: lk. 27 *kasn* g. *kasnä* „tüvevokaal a on saanud aluse nähtavasti sõnast *käsn* g. *käsnä*“, ibid. „*kär* g. *kärrü* 'padrik' juures on olnud mõjustajaks *kärrü* 'kaarik'“, lk. 39 *tadräk*-sõnast l kao korral „tuleks arvestada häälikuliselt lähedate sõnade analoogiat, nagu *padrik* ~ *padrök*...“ Lk. 21 sõnus *hölvēt*, *lõnsman*, *sõsune*, *võrst*, *töstament* jt. pole sugugi kindel, et neis kõigis on sündinud otsene *e* > *ö* labialisatsioon, nagu A. väidab; siin võib vähemalt osas kõnesse tulla ka *e* > *õ* (velarisatsioon) > *ö*, vt. Suomi V j., 10 o., lk. 244 j-j-d. Kuna er. laenude jälgimisel on just tähtis käsitelualuste e. sõnade geograafiline leving, siis oleks näit. lk. 69 ja 70 sõnade *kurt* ja *kulspōi* tsiteerimisel Saareste LV I järgi tarvilik nende allikas äranäidatud esinemisala (loode-eesi) teatavakstegemine. —

Karjala keeleainestiku tsiteerimiseks on Kujola' KKO (vt. lk. 15) sõnastik liiga juhuslik, parem oleks tsiteerida Genetz'i TVKK. Teiseks allikate kohta käivaks pisitähenduseks võiks olla küsimus, miks A. allikate loetelus mainib O. Donner'i etümol. sõnaraamatust ainult osad I—II (vt. lk. 147) — asjasse vähem pihendatud võib jääda mulje, et sel teosel polegi kolmat (1888. a. iimunud) osa. Etümolooogiaist ei taha paika pidada I *pink* (näit. lk. 88 *pinkline* [pro *piŋkline*] *löŋg* 'ebatasaselt kedratud lõng'). Rootsipoolset vastet pole etümolooogiliselt jälgitud, esitatakse ainult Ris *piŋkat gond* 'ebatasane lõng'. Arvata võib, et laenusuund on vastupidine (ē. > er.), sest sõna on just eestis laiemalt levinud, vähemalt Wiedemann'i EWb tunneb eL-st siia kuuluvaid näiteid: *pinkäne g. pinkäse, pinklikäne jt., pinklikäne ja joŋttikäne lang* 'ganz ungleich gesponnenes Garn mit dünneren und dickeren Stellen'. — Lk. 90 mainitud kirde-e. *plot't* 'Floss' võiks levingu järgi otsustades (A, SO) olla pigemini vene (< плот) kui kas. laen. — Lk. 85—6 esitatud *pank g. panga* sõnasse võiksid vist küll olla suubunud kaks eri sõna; vähemalt on raske uskuda, et ka idaeestis (näit. Põhja-Tartumaal) tuntud (*mulla*)*pank* oleks er. päritoluga.

Peatudes asjaolul, et er. laenude seas leidub rohkesti pejoratiivsõnu (lk. 122 — 3), tähendab autor: „See fakt seletub psühholoogilise nähtusega, et sageli leitakse võõra keelne pejoratiivne või sõim sõnana olevat ilmekam endisest omast. Võõra sõnaga saadakse nagu tugevamalt rõhutada mõeldavat asja ning seisukorda.“ Eriti selle väite lõpposa nõuab küsimärki, vähemalt ei saa ta pretendeerida üldmaksvusele. Üldisem tohiks laenamise juures küll olla teadents laensõnu (nagu võõrsõnugi) tarvitada just vastuoksa pehmenemise eufemismidena tarvitamisest „labaseks“ kulunud omade sõnade asemel.

Nagu lugeja märkab, pole need juhuslikud märkmed A. laenudeerimise vastu kuigi kaalukad. Töö on tehtud hoolsalt, suuri vigu temast oleks vist raske leida ka nende nimme otsijail (kellede hulka allakirjutanu seekord küll mitte just otse kritiseerimiseks selle töö lugenud asjahuvilisena ei kuulu). Silmapuutunud parandamata trükivigadena mainitagu järgmisi: Eessõnas *Helsinki* pro *Helsingi*, lk. 53 *kadza* pro *kadza*, lk. 66 *kräkssorsk* pro *kräkssoorisk*, lk. 94 *Thomson* pro *Thomson*, lk. 2 *E. T. Karsten* pro *T. E. Karsten*, lk. 86 1. r. ül. LV I tsiteerimisel puudub leheküljenumber; kõikjal esineb nimi *E. Hellqvist* pro *Hellquist*. Massiline see vigasusnähtus kuidagi pole, vastuoksa jääb üldmulje, et tehnilisestki küljest on autor seisnud ülesande kõrgusel (päälegi kuna rootsi murrete transkriptsiooni keerukus asetab kaunis suuri hoolsusnõudeid). Et küsimuses on eesti keele magistritöö, siis arvustaja muidugi ei suuda mööda minna paarist keelelisest ebatäpsusest. Eessõnas loeme: „Pääle selle on oldud mõne päeva Naissaarel“ (pro „mõni päev“), edasi lk. 126 „võivad olnud tekkida“ (pro „on võinud tekkida“), lk. 122 kohtume „ületuletatud“ sõnaga „praktilisuslikku (tarvet)“, mõninga teise sallitava fennismi kõrval otse segavana tundub „varmalt“ (pro „kindlasti“, vrd. sm. *varmasti*).

Oma juhuslikemat laadi märkuste ja hargnenud mõtteniidiotste põhjal, mis Ariste kõnealuse teose lugemisel sügenenud ja ülemal kirja

pandud, ei saa allakirjutanu teha laitu ega etteheiteid autorile. Vas-
tuoksa, nagu alguses juba tähendatud, meil on siin tegu hoolika,
aineulatusest põhjaliku ja väiteilt läbikaalutud tööga, mille ilmumise
mine toob rõõmustava teate värske, terase uurijapilguga varus-
tatud noore jõu saabumisest meie väheharrastatud emakeeleuuri-
mise alale. Järke ja jõudu tööle!

J. Mg.

Tallinna kodanikkuderaamat 1624—1690 ühes jätkuga kuni 1710-ni. — *Das Revaler Bürgerbuch 1624—1690 nebst Fortsetzung bis 1710.* Toimetanud Georg Adelheim. Tallinnas, 1933. Tallinna Eesti Kirjastus-ühisus. Tallinna Linnaarhiivi väljaanded nr. 7.

Esimene Tallinna kodanikeraamat, mis ilmus möödunud aastal, sisaldas hulga eestikeelseid nimesid, kas perekonna- või hüüdnimedena. Perekonnanime omamine polnud seal käsitledaval ajal sunduslik veel linnakodanikelegi; kodanikuks võis saada ka ilma perekonnanimeta. Oli vaja maksa ainult kodanikuraha ja anda kodanikuvanne.

Kõnesolevas, teises, kodanikkuderaamatus on kõigil kodanikel juba perekonnanimed, kuid nende seas pole ühtegi eestikeelset nime — seetõttu ei paku see raamat ka otsest huvi eesti keeleteadlasile. Ka need, kes tulevad Tallinna kodanikeks Eestimaa alalt, kannavad eranditult saksapäraseid nimesid. Nii näiteks saarlane *Otto Jürgenson*, hiidlane *Elias Wentzel*¹; samuti *Stein* — Kuressaarest, *Mortenson* ja *Martenßon* — Köpuninalt, *Arpenbeck*, *Lettland*, *Lüders*, *Thur* — Tartust, *Wieck* — Viljandist, *Hinn* [v. Huene] — Pülistvere Laimetsast, *Hin* — Lihulast, *Keller*, *Kettler*, *Beck*, *Erichsohn*, *Perßon*, *Anderßon*, *Ambrosius* — Haapsalust, *Tribener* [Trübner] — Laiuselt, v. *Jürgky* — Harju-Madisest jne. — kõik need on nimelt mitte-eestlased.

Ka Tallinna omad nimed on kõik saksa nimed, nagu *Sthael*, *Recke*, *Steinman*, *Keutenbrüwer*, *Hoetfilter*, *Stralborn*, *Habicht*, *Riszenkamp*, *Viant* [Feind(t)], *Römer*, *Holst*, *Meyer*, *Haagen*, *Gellern*, *Stampehl*, *Khyn*, *Möller* jne. jne. Ka *Petz* ei tarvitse teiste saksa nimede seas olla sugugi eesti *Päts*, pigemini küll saksa „Meister Petz“.

Nimedeuurijaile on käesolev publikatsioon siiski teretulnud teos. Kuigi talurahvale pandi meil perekonnanimed alles 19-nda sajandi algul, nagu mitmes teiseski Põhja-Euroopa maas, siiski kohalikud nimetraditsioonid olid kujunenud meil juba varemini. Lähtudes neist traditsioonist anti nimed ka meie talupoegadele. Käesolev kodanikeraamat just näitabki, kust on tulnud Tallinna kodanikke, tuues kaasa ka nimed. Ilma perekonnalooste eeltöödeta on iga tõsisem nimeuurimine võimatu ja ta muutub ainult asjaarmastajalikuks nimedetõlgitsemiseks. Ja just geneaoloogilisteks uurimisteks pakub käesolev publikatsioon palju head materjali.

Käesolev kodanikeraamat näitab, et 17. sajandil suurem osa Tallinna uuskodanikke on siirdunud siia Saksamaalt, eriti Mecklenburist, Holsteinist ja Ees-Pommernist, kusjuures peabaasiks on olnud Lübecki linn, kust on tulnud kodanikeraamatu andmeil tervelt

¹ *Wentzel* on küll slaavi päritoluga saksa nimi, kuid käesoleva kirjutise ülesandeks pole analüüsida nende algupära.

134 perekonda. Järgmine linnadest on Hamburg — 25 perekonda. Mujalt üksikkohtadest vähem. See mitmesugune sakslaste päritolu sunnib meie nimeuurijaid jälgima ka vastavate töid Saksamaal, sest ka seal pole perekonnanimed üle riigi kaugeutki ühesugused. „Die Visitenkarte macht den Taufschein vielfach unnötig“, nagu ütleb üks saksa nimeuurija, maksab ka meie maa kohta, olgugi et meie nimestik on kujunenud väga mitmesuguse eri päritoluga materjalist. Meie perekonnanimede lähemad tunnused ja iseärasused on aga alles uurimata, nende kujunemine selgitamata, nagu on olemas niisuguseid alasid Saksamaal eneseski. Paremini on Saksamaal uuritud, nagu teada², alemanni ja friisi alad, siis veel Sileesia, Švaabimaa ja Tiroom; mujalt on olemas üksikuid töid, kuid suured alad Saksamaast on nimedelt täiesti uurimata, nagu Hannover, Brandenburg, Ida-Preisimaa, Saksimaa, Baieri, Pfalz ja suurem osa endisest Austriast. Meiegi maa kuulub uurimata maade hulka.

Jääb loota, et ka kolmas Tallinna kodanikeraamat varsti ilmeks ja teeks Tallinna nimematerjalid kättesaadavaks genealoogidele, kelle tööle siis saaks tueda ka nimeuurimine. **A. T-aa.**

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 20. nov. 1932.

Ettekande „Saksa laensõnu eesti puusepakeeles“ sissejuhatuses mainib üliõp. E. Kobolt, et käsitöölise erikeelt on vähem käsiteldud kui muid erikeeli: siin on enim võõrsõnu, vähim omapärast. Tänavu on siiski asutud ka käsitööliskeele uurimisele e. murdeis ning l. a. on kirjutatud auhinnatöö sellelt alalt ühes kihelkonnas.

Kõneleja annab süstemaatilise loendi maja ehitamisel esinevate objektide ja toimingute nimetustest, selgitades nende tähendust jooniste ning nende esinemisalasid E. K. Arhiivi andmeil vastavate kaartide abil, juurde lisades sõnadele ka päritolu-oletusi.

Kõne alla tulevad sõnad: *ehitusplats* (ülemsks. Platz), *-krunt* (keskalamsks. grunt), *kraav* (k.-al.-sks. grave), *püstpalk* (k.-al.-sks. balke) = *tender* (k.-al.-sks. stender), pealmine, *püstpalke* ühendav *krantspalk* (ülemsks. Kranzbalken) ~ *müürlatt* (k.-al.-sks. mür(e)latte); *papp* (ülemsks. Pappe), *kiht* (k.-al.-sks. schichte), *plank* (k.-al.-sks. planke), *tihtraud* (vrd. sks. Dichteisen); laudseinte täitmise ehk *villimine* (~ ülemsks. füllen) saepuruga; *võõrus* (k.-al.-sks. vörhús), *salver* (viimase originaal riigisaksas kadunud, alles šveitsi saksas ja meil — balti sks. Schafferei).

Edasi: *vahvärk* (ülemsks. Fachwerk), *vooder, -dama* (kesk-, uusalamsks. foder); sarikad ehk *paarid* (k.-al.-sks. spare), *haampalk* (k.-al.-sks. hanebalke), *penn* (põikpuu, k.-al.-sks. bende), toestik — *toolvärk* e. *takstol* (k.-al.-sks. dakstól); katusest väljaulatav osa — *ärkel* (k.-al.-sks. erkel) e. *mansard* (uus laen sks. < prants. 17. saj. lõpul, prantsuse arhitekt Mansard, † 1666); *sindel* (k.-al.-sks. schindel).

² Max Gottschald, Deutsche Namenkunde (München 1932), lk. 10.

Sisetööde alalt: põranda-aluste talade nimetus — *laager* (sks. Lager) e. *underlagi*, laudade *rihimine* (alam-, ülemsks. rich-ten) e. *timmimine* (ülemsks. stimmen), nende kokkukurumine *klamb-riga* (k.-al.-sks. klammer), *kiilusid* (k.-al.-sks. kil) vahele pannes, mida nimetatakse laudade *lihtimiseks* (alamksks. slichten); *lagi* (? baltj sks. Lage < Balkenlage 'palgikiht'), *luuk* (k.-al.-sks. luke), *pööning* (k.-al.-sks. böninge), ühekordne laudsein — *säärvant* (k.-al.-sks., balti sks. scherwand), kord — *taas* (hiline laen sks. Etage < prants. 18. saj.), *trepp* (k.-al.-sks. treppe), trepi *tuhv* (sks. Stufe). Väiksemate sisetööde alalt: aknakast (k.-al.-sks. kast) seinas, *lengid* (k.-al.-sks. slenge), *raam* (k.-al.-sks. rame), *hing* (k.-al.-sks. henge, henk), akent pikuti pooleks jagav *post* (k.-al.-sks. post), *pross* (ülem-, alamksks. sprosse), *ruut* (k.-al.-sks. rute), raami nurgis olevad *vinklid* (k.-al.-sks. winkel) ja *haagid* (k.-al.-sks. hake); alumine aknalaud — aknapink e. *penk* (k.-al.-sks. benk), servadel kattedeks peal olevad *leidunglauad* (ülemsks. Bekleidung), *liist* (k.-al.-sks. liste), aknaluugid (k.-al.-sks., balti sks. luke), uste *lengid*, *tahvlid* (sks. Tafel) e. *vüllungid* (sks. Füllung), *topeltuks* (ülemsks. doppel-), *link* (keskalamksks. klink).

Liitmisviise: *kraadnurk* (vrd. sks. gerade) ~ *krampnurk* (vrd. k.-al.-sks. krampe); *rõhtpinnaline* ühendus (vrd. sks. recht-), *haak-ühendus* (vrd. k.-al.-sks. hake), põikhaakühendus ehk *plless*, *pllessimine* (alamksks. spliss, splissen), *tappimine* (k.-al.-sks. tappe), laua-servadel liitmiseks kasutatav *punn* (k.-al.-sks. spunt) ja *nuut* (k.-al.-sks. nüt), tähtsamais kohtades tarvitata raudpolt (k.-al.-sks. bolten), *mutter* (ülemsks. Mutter), *kruvi* (k.-al.-sks. schruve); naela eriliike: *sindlinael* (ülemsks. Schindelnagel), *latinael* (k.-al.-sks. lattennagel).

Tööriistad ja tootesmaterjal ning selle ümbertöötamine ei ole käesolevasse ettekandesse võetud.

Esitatud on umbes 100 laensõna. Laenatud on kõigil kokku-puute-ajastuil. Laenatud on nimisõnu, verbe, adverbe. Puuduvad täiesti adjektiivid. Materjal on kogutud Wied. sõn. järgi E. K. Arhiivi kogudest. Tänavuaastased ideoloogilised kogud võivad lä-bitöötamisel anda sinna tunduvald lisandusi.

Prof. Saareste: Näib, et kogu see mõisteala linnatöölistel koosneb nn. saksa „pangalaenudest“. Taluhoone ehitusosad vahest on enam eestilised. Teatavasti sõjaväeline sõnavara jälle on pärit enamasti venest.

Pr. A. Jürgens: *etaaz* ja *mansard* on tõenäoliselt tulnud vene keele kaudu.

Hr. Kobolt: Ka kohalikus saksa keeles, eriti vanemal ajal, tarvitatakse *Etage*. *Mansard* on võinud tulla venekeelsest kirjan-dusest küll kaunis usutavalt.

Sõnavõttusid põhjustavad eriti ettekande ajal ringkäiku lastud kaardid üksikute sõnade esindusalade kohta.

Väiksemaid küsimusi referendile või täiendavaid selgitusi üksi-kute sõnade esinemise kohta e. khk-des esitavad veel prof. Saare- ste, pr. Jürgens, hr. Kr. Meikop jt.

Korraline peakoosolek 5. märtsil 1933.

Osavõtjaid 37 liiget ja 16 külalist. Hääleõigusliikmete liikmete arv koosol. ajal on 58. Juhatavad esimees prof. A. Saareste ja abi-esimees prof. J. Mägiste, protokollib sekretär E. Elisto.

A v a k õ n e s iseloomustab esimees prof. A. S a a r e s t e Seltsis seni tehtud tööd ning määritleb edaspidiseks soovitavaid põhimõtteid eesti keele ja sugukeelte uurimisel ning eesti keele korraldamisel. (Ettekannet täiendatult vt. EK-s nr. 3 s. a., lk. 64: „Meie keelelise elu väljavaateist ja sihtjoontest“.)

Järgnevas ettekandes selgitab lekt. J. V. V e s k j Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu koostamisel kujunenud põhimõtteid ja nende põhjusi ning juhib tähelepanu mõningaile küsimusile, mis eesti õigekeelsuses on veel lahtised. Ettekandest esitatakse siin kokkuvõtlik referaat:

Eesti õigekeelsuse ja õigekeelsuse-sõnaraamatu põhimõtteid.

1918. a. ilmunud „Õigekirjutuse-sõnaraamat“, mille jaoks oli sõnavara peamiseit Wiedemann'i sõnaraamatust hoolsal väljaselitusel kokku kantud, sai esimeseks meie praeguse kirjakeelse ortograafia normitud aluseks. Peagi aga lõppes müügilt selle trükk ja tekkis tarvidus ulatuslikuma keelejuhte koostamiseks. Seks töötati vastavas komisjonis välja lähemad õigekeelsuslikud alused ning seati tööle avaramad raamid (võeti juurde liitsõnad, sõnaseletused, ka kõnekäände, lisati käandeid, muljeerimine jm.) ja peeti tarvilikuks seesuguse raamatu trükkimisega peagi algust teha. Selle väljaande jaoks oli küll Wiedemanngi veel kord tagajärjekalt läbi vaadatud, mitmesuguseid liitsõnu kokku kantud jne., aga et meie teadusliku keele tarvis oskussõnastikud tol ajal peaaegu igal alal kas alles soetatamata või poolikul olid, siis on EÕS ses suhtes oma hõredust alles hilisemas osas saanud kõrvaldada. Oskussõnade mahutamise sõnastikku, mis tahab haarata kogu kirjakeelt, osutub aga tarvilikuks selleks, et 1) neid tutvustada ning kättesaadavaks teha ja 2) neid aladevaheliselt tähenduslikult kooskõlastada, vasturääkivusi vältida. Muidugi ei võinud sõnade valik subjektiivsusest vabaks jääda. Kuna otse murdeist on sõnu sõnaraamatusse õige tagasihoidlikult ammutatud, on sinna eelistamisi paigutatud kirjanduses esinevaid sõnu. Nagu igasugusel kirjakeele korraldamisel, on ka siin kindlasti taoteldud sõnatüüpikondade, liitmisreeglite jm. sirgjoonelisust, vähendatud või paiguti hoopis kõrvaldatud erandeid, soovitatavamale vormile siirdumiseks paralleelvorme kasutades. Sirgjoonelisusele ja otstarbekohasusele jõudmiseks on laialt tarvitatavaist rahvakeelseist sõnakujudest vahel paremaks peetud isegi harvemini esinevaid vorme. Mõndapidi on tootsaks osutunud ja võib viljakust veelgi tuua enam-vähem sanitaarenduseliste sõnade arendamine sünonüümideks. — Kui võõrsõna rõhk on hakanud kõikumaa eestilise rõhu suunas, on sõna kinnistatud juba eestirõhulisena; näit. *magnet*, *meetod* pro *magneet*, *metood*. Ilmsesti vene keele mõjul on sarnasust väljendav *-oid* eesti keeles diftongistununa fikseeritud: *geoid*, *tsükloid*. — EÕS pakub ühest ja samast tüvest tihti õige rikkalikult tuletisi, nagu teeb seda iga teinegi seda laadi teos. Selle eesmärgiks on olnud ära märkida 1) tuletamisteid, mille avardamiseks on keelde juurde toodud isegi uusi tuletusliiteid (*-el*, *-m*, *-mu*, *-is*) ja muid deriveerimisvõimalusi (näit. *nähtamatu*, *võidetamatu*), 2) üksikuilerialadel tarvitatavaid sõnakujusid. — Peale selle peatus kõneleja veel eesti silbitamisreeglitel, sõnade liitmisel ja mõnelgi alles lahenendamist ootaval küsimusel, *us*-lõpu tarvitamisel ning *eu*-diftongi hääldamise fikseerimise vajadusel võõrsõnus, samuti kohanimede koha-

käänete lõpu üldkättesaadava kinnistamise tarvidusel, valgustades kõiki esiletoodud küsimusi näidetega. — Kõneleja leiab, et meie keelt tuleb mõndapidi veelgi täiendada ja ühtlustada, aga üldiseks tunnustatud keelt ühtlasi ka propageerida ja selgitada, mitte üksnes teaduslike, vaid ka populaarsete kirjutiste kaudu. Tuleks kummutada iseteadlik vaade, nagu tunneks iga eestlane ilma õppimatagi eesti kirjakeelt ja nagu samastuks iga isiku enese kodukolga keel mõõduandva ühiskeskelega. Samuti pole keelele kasuks ta pikema-aegne reeglivaba muhenemisjärk, sest ükski põlvkond ei loo keelt tulevikule, vaid ainult oleviku tarbeks. Meie keele ühtlustamiseks läheb tarvis enam üksmeelt, armastust ja tahet ühisel teel sammuda.

*

Aasta-aruannetena esitatakse vastavate ametnikkude poolt: Seltsi ja juhatuse tegevuse üldaruanne 13. tegevusaasta kohta 1932, Murdetoimkonna, ajakirja „Eesti Keele“, Nimeede-eestistamise Toimkonna ja informatsiooni korras ka Kiirkirjatoimkonna aruanne (neid vt. EK-s nr. 2 s. a.). — Majandusaruande esitab laekahoidja õpet. E. Nurm. Selle rahalise osa bilanss 31. detsembril 1932 on olnud 7751 kr. 85 senti. Revisjionitoimkonna otsuse teatab toimkonna juhataja õpet. J. Ainelo, mille järgi asjaajamine on leitud olevat korras.

Läbirääkimistel soovitab prof. J. Mägiste Seltsi liikmeil kaasa aidata ajakirja „Eesti Keele“ tellijate arvu suurendamiseks, milleks soodsaid võimalusi olemas. — Kõik ametlikud aruanded kinnitatakse esitatud kujul ühel häälel.

1933. aasta eelarve kannab ette laekahoidja E. Nurm. Eelarve, tasakaalus 7265 kroonil, võetakse vastu juhatuse poolt esitatud kujul ühes hr. Ainelo esitatud väikese muudatusega Nim.-eestist. Toimk. kasuks.

Sõna võttes edaspidise tegevuse kohta mainib hr. Ainelo, et l. a. on siin lubatud perekonnanimede küsimust ka teaduslikult uurima hakata. Viimasel ajal nimeede-eestistamistegevus laieneb, mispärast olekski vaja sellele teaduslikku alust, ülevaadet perekonnanimede tekkimise ja esinduse kohta eri maakohtades. Arvatavasti oleks võimalik nimetatud uurimist ühendada eeloleva rahvalugemisega. Väikesel määral on ÜENÜ statistikat teinud. Nüüd oleks soovitav, et AES-i juhatuse kaaluks, kuidas nimeuurimist otsarbekohaselt korraldada ja toetada.

Kuna Seltsi juhatuse tegevus on laienenud, esitab esimees prof. Saareste juhatuse poolt ettepaneku põhikirja muutmiseks juhatuse liikmete arvu suurendamise võimaldamiseks, nii et põhikirja § 32 järgi juhatuse oleks „vähemalt seitsmeliikmeline“ pro end. „seitsmeliikmeline“. Sellega ühenduses pannakse ette muuta § 35, mille järgi juhatuse koosolek on otsusevõimeline, „kui on koos vähemalt neli juhatuse liiget...“, kujuliseks: „kui on koos vähemalt pooled juhatuse liikmed...“. Ettepanek võetakse vastu ühel häälel.

Valimised põhikirja järgi 1933. aastaks. Juhatusse valitakse: esimeheks prof. A. Saareste, liikmeteks: prof. J. Mägiste, lekt. J. V. Veski, õpet. A. Kask, mag. P. Ariste, õpet. E. Nurm, mag. P. Arumaa, E. Elisto ja üliõp. G. Must.

Juhatusliikmete asemikkudeks jäävad: õpet. H. Rajamaa, M. Tooms ja arhiiviametnik Ed. Roos.

Revisjonitoimkonda valitakse tegevliikmeist õpet. J. Ainele ja kirjanik K. E. Sõõt, toetajaliikmeist adv. O. Rütli; asemikkudeks tegevliikmeist õpet. J. Tõlp, toetajaliikmeist proviisor A. Imelik.

Murdetoimkonda valitakse ühel häälel endised tagasi, nimelt: juhatajaks prof. A. Saareste, liikmeteks: prof. J. Mägiste, õpet. A. Kask, mag. F. Leinbock ja mag. G. Ränk, asemikkudeks õpet. K. Mihkla ja üliõp. Aug. Tamm.

„Eesti Keele“ toimetusse valitakse: peatoimetajaks prof. J. Mägiste, liikmeteks lekt. J. V. Veski ja E. Elisto; asemikkudeks mag. P. Arumaa ja Ed. Roos. Esimehe ettepanekul jäetakse toimetusele õigus tarbekorral koopteerida neljandat liiget.

Nimedeeestistamise Toimkonda valitakse endised tagasi ja mõned lisaks, kõik ühel häälel, nimelt: õpet. J. Ainele, mag. J. Aavik, lekt. J. V. Veski, E. Siitska, mag. G. Ränk, A. Tiitsmaa, J. Sõster ja Kr. Meikop. Et toimkond on suurendatud, asemikke ei valita.

Koosolek 19. märtsil 1933.

Läbirääkimised aastakoosolekul peetud lektor J. V. Veski ettekande puhul „Eesti õigekeelsuse ja õigekeelsuse-sõnaraamatu põhimõtteid“ algatab koosoleku juhataja prof. J. Mägiste.

Üliõp. M. Lubi: ÕS on autoriteetne sõnaraamat. Kuid ta põhimõtted on mõnikord toimetamise kestel muutunud. Hea oleks, kui muudatusi teatataks avalikult enne sõnaraamatu lõppu, näit. EK-s. Koolides ei julgeta tarvitada vorme, mis seni ÕS-s puuduvad.

Prof. Mägiste: Poolikult teatamine oleks varajane, sõnaraamatul peaks niikuinii varsti ilmuma lõpp.

Õpet. H. Rajamaa: Tegelikult õpetaja seisukohalt oleks tarvis, et ÕS-u ilmumine ruttu lõpule jõuaks, mis läbi saaks võimalikuks muudatuste arvestamine.

Hr. E. Elisto: Lektor Veski ettekande esimene osa puudutas ÕS-u valmistamisel kujunenud põhimõtteid, teine osa aga küsimusi, mis on veel lahtised või mis tooksid seni fikseeritud vormides muudatusi. Praegu oleks otstarbekohane sõna võtta just viimaste kohta, et võidaks avaldatud mõtteid ka arvestada. Näit. š puhul, mis ÕS-s esineb alati ühekordselt, on hakatud kolmat vältet märkima kahe-, teist vältet ühekordselt (nagu *k*, *p*, *t*-gi puhul), mis oleks reeglipärane võrreldes teiste häälikute märkimisviisiga, millel esimene välde puudub. Foneetiliselt sarnaneb š aga niivõrd s-häälikuga, et tekib küsimus, kas poleks kergem õiget tarvitamisviisi kätte õpetada, kui š kolmat ja teist vältet kirjutatakse alati kahekordselt nagu *s* puhul (vrd. *kass*: *kassi* ja *dušš*: *dušši*).

Lekt. Veski: šš ÕS-s on oluline joon, mis on vastuolus tegeliku tarvitusega, kus kolmas välde esineb alati kahekordselt, teine välde aga ühtedel kahe-, teistel ühekordselt. Teine kõrvalisem joon on *(t)us*-lõpp, mis nüüd on läinud kahte harru: *-(t)us* ja *-(t)is*. Viimast esineb lõpu poole rohkem kui eespool. Need 2, õieti 1½ küsimust on, kus põhimõtted senini muutunud. Teised muudatused puudutavad üksikuid, peamiselt võõrsõnu (näit. *aeroplan* pro *aeroplan*,

kooskõlas teiste, võõramate *plaan*-lõpuliste sõnadega). — Hr. Veski selgitab veel näiteid esitades, kuus sõnaraamatu koostamisel tuleb lahendada pisiküsimusi, kusjuures peavad kujunema teatud sõnatüüpidest läbikäivad põhimõtted ja kus eranditest tuleb hoiduda (näit. kui *teema* asemel fikseeriksime *teem*, peaks olema meil ka *draam*; pikemais sõnus jääb aga vokaal ära, näit. *panoraam*). Täiel määral süüski eranditest pole võimalik vabaneda.

Prof. M ä g i s t e : Võõrsõnade järjekindlustamisele ja süstematiseerimisele on liiga suurt rõhku pandud. Originaalkeele arvestamine viib konflikti meie oma keelega. Võõrsõnad on tulnud enamasti teiste keelte kaudu, mida peaks arvestatama. *Teem* pro *teema* oleks eestistamiskatse. Võõrsõnade üle on palju juureldud, kuid enam energiat peaks kasutatama oma sõnavara korraldamiseks. Näit. armastatakse väita, et eesti keeles sõna algul *h*-d ei hääldata, ometi seda tegelikult hääldatakse; juba rohke võõrkeelte õppimise tõttu (eriti ka aina levineva soome keele tundmise najal) kogu haritlaskond tugevasti kaldub *h*-d sõna algul hääldama. Tuleks loobuda kirjakeelest tõrjumast seda üldistuvat tegelikku olukorda. — Kas võõrsõnus *g*, *b*, *d* on helilised või helitud, on praeguse ühiskeele hääldamise seisukohalt veel küsimus. Viimased eesti grammatikad määravad nad helituiks, kuid ühiskeeles kuuleb ka palju kordi helilisust, ja pole pikema motiveerimiseta kohe nii isenesest selge, et viimane hääldamine meie ühiskeelele sugugi ei sobiks.

Lekt. V e s k i : Kooskõlas õppekavadega (eriti muulaste tarvis) *h*-d tuleb koolis hääldada. Ka kõnekeeles tuleks see läbi viia.

Õpet. E. N u r m : Ei saa nõus olla eelkõnelejate seisukohtadega, sest *h* hääldamises ei saa me minna õppimisel võõrkeelte eeskujule, eriti algkoolis. Ei saa ka nõuda, et *g*, *b*, *d* hääldamine toimuks nii kui võõrkeelis, kuigi oleme võõrkeeli õppinud kaua, vaid vastavalt *g*, *b*, *d*-le meie keeles — helitult. Õppekava seletuskirjas on *h*-küsimus nähtavasti muudetud korrektuuris hr. Veski soovil, kuna komisjoni poolt oli see vastu võetud vastupidiselt. Ise küsimus on, kas maksab *h* hääldamist õpetama hakata. Arvan, et ei.

Lekt. V e s k i : Muudatus tehti mitte trükkimise ajal, vaid varem, kusjuures ministriumis komisjonis olid kõik sellega nõus. Ka teised pole protesti tõstnud. Kui *h* ära jäetaks, tuleks ka võõrapärastel sõnadel *h* ära jätta: (*h*)ärra, (*h*)üpoteeke jne. Kuidagi peab ometi ühtlustatama. Ei maksa muidugi otsida keeleajaloost, kus kunagi *h* olnud, vaid tuleb seal hääldada ja kirjutada, kus see nii on seni olnud tarvitusel.

Hr. L u b i nimetab, et temal on teada 35 sõnapaari, kus sõnal on eri tähendus *h*-ga või ilma.

Hr. R a j a m a a : Võõrhäälikute hääldamine sõna algul olgu alati korrektne: mitte *vakt*, *vikseerina*, vaid *fakt*, *fikseerina* jne.

E t t e k a n d e g a esineb prof. J. M ä g i s t e, nimelt: „Eesti *-sti* ~ *-ste*, *-ti* ~ *-te* lõpuliste adverbide ajaloo kohta“. (Ettekannet täielikumal kujul vt. EK-s nr. 2 s. a., lk. 33.)

Väikesi märkusi adverbilõppude asjus vahetavad hr-d L u b i, M ä g i s t e ja V e s k i.

E. E.

Kroonika.

Eesti keeleteadus väljastpoolt märgatuna.

Bulletin de la Société de linguistique de Paris XXX köite 8. vihus, lk. 175—6 (a. 1932) mainib Pariisi prof., fennougrist A. Sa uvage o t kiitvalt A. Sa a r e s t e' teost „Die estnische Sprache“: kiidetakse esituse selgust, andmete usaldatavust ja autori asjatundlikkust eesti murrete alal. Teiselt poolt käsitledava teose suureks teeneks loetakse, et see annab ülevaate eesti lingvistide poolt tehtud ja tehtavast teaduslikust tööst, mille järgi otsustades „eesti keel mõne aasta pärast on Euroopa (ja maailma) teaduslikult kõige paremini läbiuuritud keel“ ja eesti murdearhiivid „kõige rikkalikumad ja mitmekesisemad“ olemasolevad, millele vastavat midagi pole prantsuse keele alal. Kui see uurimisrekord tõesti oleks nii kindlasti Eesti päral!

Essai de la bibliographie de géographie linguistique générale par Jos. Schrijnen (Nimègue 1933, Publications de la Commission d'Enquête Linguistique) kõigi maade keelettase-kavatsuste kohta käivas peatükkide-reas esitatakse prof. A. Sa a r e s t e andmeil lk. 62 viimase poolt valmistusel oleva eesti keelettase sisukava (: umb. 500 häälikuloolist, morfoloogilist ja leksikoloogilist murdekaarti vähemalt 125 murdekoha küsitluste põhjal). Sealsamas järgneb K. D o n n e r'i ülevaade soome murdeatlase-kavatsusist.

Teoses *Deutsche Wortgeographie. Wesen und Werden, Wollen und Weg* von Wilhelm Pessler (ärratr. „Wörter und Sachen“ XV köitest, 1932) lk. 68—9 joonealusel esitatakse Euroopa murdegeograafilisel uurimuste loendis ms. ka Eestist A. Sa a r e s t e „Leksikaalseist vahekordest...“ (1924) ja sama autori artikkel „Viron kielikartaston julkaisemisaikeesta“ (Suomi V j., 10. osa, lk. 287—300; on olemas ka ärratrükina).

Esimesena mainitud A. Sa uvage o t on samas tsit. kohas lühidalt arvustanud M. W r a n g e l'i „Dictionnaire estonien-français“ sõnaraamatut (ilm. 1932). Arvustaja juhib tähelepanu raskusile, mis on sõnaraamatu koostajal niisuguse nobedas arenemisjärgus oleva keele kui eesti k. alal, heidab autorile ette J. Aaviku keeleuenduse liigset sümpatiseerimist, mis olevat „hädadohtlik“ sõnaraamatule. Kaaluvamaks arvustatava töö puuduseks peab S. ebatäpsusi sõnatölgitsusis, mis seletuvad sellega, et autor on kasutanud mõneski punktis vigaseid saksa-prantsuse ja prantsuse-saksa sõnaraamatuid töövahendeiks. Lõpptulemuseks siiski on: „Nii nagu ta on, see raamat on väärtuslik. Hr. Wrangellil on õigus meie tunnustusele.“ Huvitav igatahes, et hr. S., kes meie teada ligemalt pole tegemist teinud meie keelega, on võtnud vaevaks puudutada meie keeleuendustki.

Toim.

Märkus EK asjus.

Lgp. hr. lektor J. V. Veski läinud suvel möödunud juubelisünnipäeva puhul ilmub käesolev „Eesti Keele“ number ligi üks kuu varemmini kaksiknumbril 4/5 ilmutumise tähtajast (= nr. 5 tähtajast — novembri algus), seega siis oktoobri algupoolel. Samal põhjusel kannab osa kirjutisi (mida on toimetanud peatoim. ja toimetuse sekretär) vastavale erinumbrile omast varjundit.

Erinumbrilise osa toimetajad.

Toimetusele ja AES-le saadetud kirjandust 1932.

Looming 1932 — nr. 1—10. Sisald. ms.: V. Alto, Goethe eesti keeles (nr. 3). H. Visnapuu, Tähelepanekuid ja märkmeid riimist (3). A. Palm, Riiikliik tõlkekapital Soomes (3). H. Visnapuu, Eesti riimi murrang (5). Arvustusi ms.: O. Urgart, Fr. Tuglase Eesti Kirjameeste Selts (9). B. Linde, J. Rummo Kõneoskus (9). J. Semper, Ühe eesti poeetika katse puhul (10).

Üliõpilasteleht 1932 — nr. 9—13. Sisuus ms.: Aug. Palm, Eesti Kirjanduse Selts ja Üliõpilaskond (nr. 10). P. Vihalem, Kas üliõpilaskonna hõimutöö on olnud hoopis vildak? E. Veidenbaum, Vastuseks eelnevale (10). J. Nõu, Põllumajandustegelaste osa hõimutöös ja selle suunitlemisel (12/13).

Kodu ja maailm. Suvealbum 1932. 32 lk., hind 30 snt. Sisuks ms.: J. Ainele, Meie tähtsamaid esmajärgulisi rahvuskultuurülesandeid: Eestlane kandku ka eesti nime. (Mainitud artiklist on Nimedeeestist. Toimkond teinud äratrüki.)

Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft) 1929. Tartu 1931, ÕES. 230 lk., kunstipiltidega kriidipaberil. Sisuus ms.: Julius Mark, Das System der Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. Oskar Loorits, Der norddeutsche Klabautermann im Ostbaltikum. A. Kask, Übersicht über die zehnjährige Tätigkeit der Akademischen Gesellschaft für die Muttersprache.

Eesti Riigi Keskarhiivi tegevuse ülevaade 1921—1932 ja arhiivide loend. Bericht über die Tätigkeit des Estnischen Staatlichen Zentralarchivs 1921—1932 nebst einem Verzeichnis der ihm einverleibten Archive. Tartu 1932, E. R. Keskarhiivi Toimetised nr. 2. 180 lk.

Dr. med. Herbert Normann, Eesti meditsiiniline bibliograafia 1918—1930 ühes piiraladega. Tartu 1932, Eesti Arsti kirj. 218 lk., hind 3 kr. 50 s.

Punased aastad. Mälestusi ja dokumente 1905. aasta liikumisest Eestis, I. Toimetanud *Hans Kruus*. Tartu 1932, EKS. 252 lk., piltidega kriidipaberil, hind 4 kr.

Dr. Albert Saareste, Die estnische Sprache. Tartu 1932, Akad. Kooperatiivi kirjastus. 56 lk., hind 1 kr.

Tallinna kodanikkuderaamat (Das Revaler Bürgerbuch) 1409—1624. Tallinna linnaarhiivi väljaanded nr. 6. Tallinnas, 1932. XVI+174 lk.

Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista. Toimittanut SKS. V jaksu, 13. osa. Helsinki 1932. Hinta 70 mk. Sisuus ms.: Niilo I k o l a , Eteläviron verbien persoonapäätteistä (lk. 1—69).

Suomi V, 14. Helsinki 1932. Hinta 70 mk.

Ilmari Krohn, Laulusävelmiä III. Suomen kansan sävelmiä II. Helsinki 1932, SKS-n Toim. 68. osa, II (578 lk. noote). Hinta nid. 200.—.

Maija Ruuttu, Kansantapoja ja -uskomuksia Karjalan Kannaksen itäosissa. Helsinki 1931, SKS-n Toim. 186. osa. 136 lk., 12 pildiga.

Kaarle Krohn, Kalevalan kertomurunojen opas. Helsinki 1932, SKS-n Toim. 192. osa. (168 lk.) Hinta 25.—.

Eino Leskinen, Karjalan kielen näytteitä I. Tverin ja Novgorodin karjalaa. Helsinki 1932, SKS-n Toim. 193. osa. (166 lk.) Hinta 60.—.

Elias Lönnrot, Loihitoja. Loitsujen ensimmäinen laitos. Esipuheella varustanut *Aarne Anttila*. Helsinki 1932, SKS-n Toim. 194. osa. 94 lk.

Vastutav toimetaja: **Julius Mägiste.**

Väljaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts.**

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud: JULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kui sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijale, teadlastele ja kõigile keeletarvitajatele. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimedid ja kõige tarvitavamaid soome sõnatühendeid. Autor on tuntud kui hea soome keele ja soome murrete tundja. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

„Mägiste sõnaraamat on seniseist soome ja eesti keeli ühendavaist sõnaraamatuid kõige parem ja suurem ning täidab kahtlemata suurepäraselt oma ülesande. Meie vennasrahvaste kultuurisuhete seisukohalt selle ilmumist võib pidada suursündmuseks“.

Mag. Martti Niinivaara, „Virittäjä“ 1932, lk. 167—8.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eestlase eesti nimi. Hind 50 s. 15.000 uut sugunime. Hind 50 s.

Liivi lugemik I—V, a 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 a 25—30 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises. W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Eestipäraseid isikunimesid. J. Mägiste. Hind 1 kr.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 40 s.

Esimene eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) a 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rütli tän. 4, Tartu.

Algs. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga). Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti roov'i ja selle tuleliste etümoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt väljaandelt ms. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust.

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XII aastakäik, 1933)

ilmub aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmumise tähtjad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbriga tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumber 70 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperratiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varemad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XI aastak., 1930—1932, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud aastakäikudel raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1933. aastakäigu tellijaile annab AES võimaluse osta EK nelja esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o. à 1 kr. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperat.), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning kogu tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvituse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55 (peatoimetaja).